

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Кафедра початкової освіти**

**ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КАБІНЕТУ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Богущ Марини Михайлівни,
студентки групи Пом-1-24-1.4з

Науковий керівник:

Мієр Тетяна Іванівна, доктор
педагогічних наук, професор

Допущено до захисту

Протокол №__ від _____ 25 року

Завідувач кафедри _____ Г. Л. Бондаренко

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КАБІНЕТУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ.....	6
1.1. Розкриття сутності термінів <i>засіб</i> , <i>засіб навчання</i> , <i>навчальний кабінет початкової школи</i> , <i>комплектування</i>	6
1.2. Нормативна база комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.....	25
1.3. Комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання: теоретичне підґрунтя та практична реалізованість.....	38
Висновки до розділу 1.....	52
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМПЛЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КАБІНЕТУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ.....	55
2.1. Актуальний стан готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання (констатувальний етап педагогічного експерименту).....	55
2.2. Педагогічні, організаційні та психологічні особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання (формувальний етап педагогічного експерименту).....	65
2.3. Організація та аналіз результатів наукового дослідження.....	73
Висновки до розділу 2.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми. Інтенсивний технологічний розвиток суспільства доповнюється різноманітністю джерел інформації та самої інформації, відомостей, даних, що супроводжується проникненням інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності сучасної людини, у тому числі й у сферу освіти. Спричинене реформування освіти викликало трансформаційні процеси, які ґрунтуються на сучасних методологічних та психолого-педагогічних засадах, передбачають впровадження інноваційних технологій навчання. За цих умов значущості набуває не лише наукова обґрунтованість процесу, а й унормованість та практична реалізованість організації освітнього процесу в нових умовах суспільного розвитку та технологічного прогресу.

Необхідність оновлення стосується не тільки мети, змісту, а й засобів навчання. На думку В. Кременя, сучасний вчитель повинен бути підготовлений до виконання нової професійної ролі – людини, яка використовуючи різні засоби, ефективно супроводжує процес самопізнання і саморозвитку учня, скеровує його, розвиває задатки, формує здатність навчатися та ефективно застосовувати нові знання та інформацію.

Проблема використання засобів навчання та комплектування ними кабінетів постійно в полі уваги вчених, оскільки безупинним є технологічний прогрес, який суттєво впливає на функціонування сфери освіти в цілому та на організацію освітнього процесу зокрема.

Теоретичну основу реалізації комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання склали наукові напрацювання В. Волинського, А. Гуржій, В. Самсонова, які виступили засновниками кабінетної системи навчання, розробниками практико-методичних засад створення навчальних кабінетів та ефективного їх функціонування.

Розробленням методичних рекомендацій щодо застосування засобів навчання та їх класифікацією займалися Т. Байбара, О. Савченко, Н. Мойсеюк, М. Фіцула, Т. Мієр, Л. Голодюк, С. Омельчук, В. Савош,

Г. Бондаренко, Н. Руденко, Р. Шпіца, Р. Гуревич, В. Кобися, А. Кобися, С. Кізім, А. Куцак, Н. Опушко та інші вчені.

Незважаючи на суттєві напрацювання вчених, простежується недостатній рівень готовності вчителів ефективно поєднувати традиційні та інноваційні засоби навчання. Ураховуючи соціальну значущість проблеми, темою нашого магістерського дослідження обрано: **Особливості комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.**

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробленні й експериментальній перевірці особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукових джерел з проблеми дослідження та розкрити сутність термінів *засіб, засіб навчання, навчальний кабінет початкової школи, комплектування.*

2. Проаналізувати нормативну базу, теоретичне підґрунтя комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

3. Встановити актуальний стан готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

4. Розкрити сутність феномену «готовність вчителя початкових класів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання», визначити критерії, показники та рівні дослідження готовності.

5. Визначити особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання та експериментально перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – процес комплектування навчальних кабінетів засобами навчання.

Предмет дослідження – педагогічні, організаційні та психологічні особливості комплектування учителями навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

Методи дослідження. Для досягнення мети, виконання поставлених завдань використано комплекс методів, а саме:

- *теоретичні*: аналіз, порівняння, узагальнення даних наукових джерел з проблеми комплектування навчальних кабінетів засобами навчання у цілому та комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання зокрема;

- *емпіричні*: анкетування, спостереження, бесіди, констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту для перевірки ефективності педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження доповідалися на науково-практичній конференції «І Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення» (Київ, 24.10.2025 р.) та відображалися в статті «Контент-аналіз генезисно-правового аспекту комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання».

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилася на базі 8-ми освітніх закладів (Новопетрівський ліцей Петрівської сільської ради, Петрівський ліцей Петрівської сільської ради, Вишгородська спеціалізована школа «Сузір'я», Академічний ліцей «Інтелект» Вишгородської міської ради, Хотянівська ЗЗСО Вишгородської міської ради, Ліцей «Гелікон» №245 Оболонського району (м.Київ), Ліцей №170 Оболонського району (м.Київ), ЗЗСО №248 Деснянського району (м.Київ)).

Структура і обсяг магістерської роботи: зміст випускної кваліфікаційної роботи містить вступ, два розділи, висновки до двох розділів, загальні висновки, список використаних джерел (64 найменувань), додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КАБІНЕТУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ

1.1. Розкриття сутності термінів *засіб*, *засіб навчання*, *навчальний кабінет початкової школи*, *комплектування*

Дослідження сутності основних термінів дослідження розпочнемо із з'ясування визначення, яке наведено у словниковому виданні *Новий український тлумачний словник* [59]. Зокрема це таке тлумачення: засіб – це «1. Спеціальна дія, що дає можливість зробити щось, досягти чого-небудь; спосіб. 2. Те, що служить знаряддям в якій діяльності, справі. 3. Механізми або пристрої, що необхідні для виконання якоїсь роботи» [59, с. 222].

Визначення терміна *засіб* вплинуло на формулювання тлумачення «засоби навчання». Аналіз праць вчених виявив значну кількість визначень цього терміна. Як показано на рисунку 1.1, терміном *засоби навчання* позначають різні смисли.

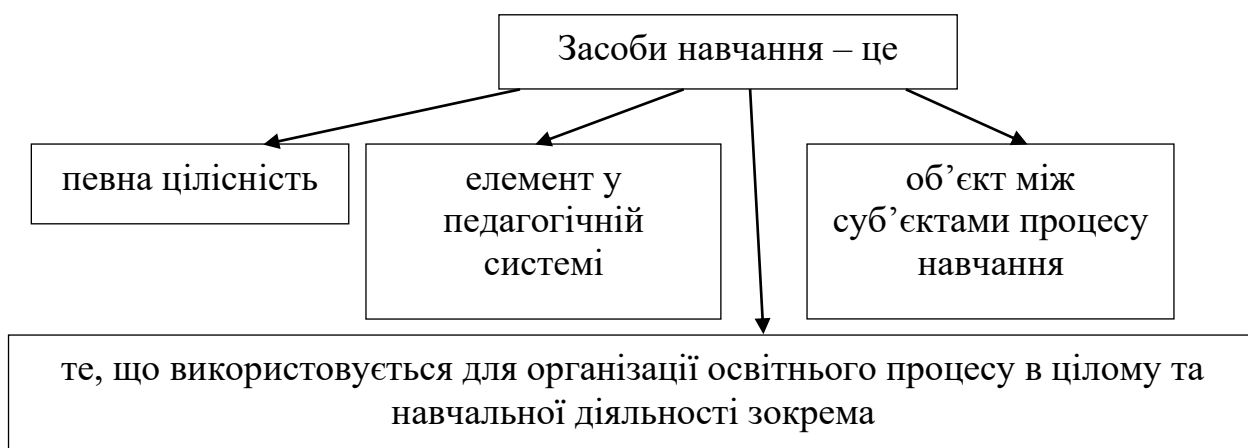

Рис. 1.1. Ключові смисли визначення терміна *засоби навчання* (розроблено нами на основі узагальнення наукових напрацювань)

Конкретизуючи смисли, які унаочнено рисунком 1.1, зазначимо, що вчені терміном *засоби навчання* позначають:

- певну цілісність (весь комплекс, що сприяє здійсненню освітнього процесу або його вдосконаленню [3] або сукупність навчального обладнання,

що використовується для організації викладання певного навчального предмету [6]);

- елемент у педагогічній системі (структурний елемент системи навчання, який функціонально спрямований на сприяння досягненню мети уроку (заняття) забезпеченням ефективної реалізації різних методів та прийомів навчання учнів [31]);

- об'єкт між суб'єктами процесу навчання (об'єкт (матеріальний або ідеальний), який «розміщено» між тим, хто навчає, і тим, хто навчається, і використано з метою засвоєння знань, формування умінь, досвіду [41]);

- те, що використовується для організації освітнього процесу в цілому та навчальної діяльності зокрема (будь-які засоби, прилади, обладнання та устаткування, що використовуються для передачі інформації в процесі навчання, формування матеріальної та цифрової складових навчального середовища, впливу на діяльність суб'єктів навчання, організацію дидактичного процесу, створення умов чи забезпечення можливостей для досягнення конкретних, заздалегідь сформульованих цілей навчання, які можуть характеризувати якість дидактичного процесу [46]; предмети, які формують матеріальну складову навчального середовища та беруть участь у навчальній діяльності [47]; природні та / або штучні, спеціально створенні об'єкти, за допомогою яких формується навчальне середовище та які виконують навчальну, розвивальну та виховну функції [50]; допоміжні матеріальні засоби школи з їх специфічними дидактичними функціями [52]; різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначенні цілі навчання [33]).

Ю. Жук [15], характеризуючи засоби навчання, вказує на різні контексти розуміння їхнього контекстного змісту. Так, відповідно до онтологічного контексту засоби навчання слід розглядати як засоби пізнання, а стосовно гносеологічного контексту – як знаряддя педагогічної науки та педагогічної практики, які в своїй сукупності визначають спектр властивостей засобів навчання, методикау їх використання в освітньому

процесі. За узагальненнями вченого [15], вплив науково-технічних досягнень сучасного розвитку людства відображається на змісті, структурі засобів навчання та на способах їх використання під час процесу навчання.

У виданні *Енциклопедія освіти* наведено перелік засобів, які використовуються у ранзі синонімів. Йдеться про такі терміни, як: «дидактичні засоби, навчальне обладнання (educational facilities), засоби викладання (instructional media), аудіо-відео засоби (audiovisual aids), наочний матеріал (sight materials), матеріали для навчання (educational materials), матеріали для викладання (instructional materials), навчальна техніка (educational technology)» [15, с. 313].

Також аналіз наукових джерел та нормативних документів виявив оперування такими термінами як: обладнання, прилад, пристосування. У словниковому джерелі суть термінів пояснюється такими контекстами:

- Прилад – це «1. Обладнання, пристрій для управління машинами, для регулювання технологічних процесів, обчислень та ін. 2. Інструмент, предмет, який використовується при виконанні певної дії» [59, с. 424].

- Пристосування – це «пристрій, прилад, за допомогою якого здійснюється або полегшується певна робота [49].

- Обладнання навчальне – певна частина засобів навчання, яка будучи сукупністю матеріальних об'єктів, застосовується для передачі навчальної інформації та в окремих випадках використовується як джерело знань [49].

У цьому дослідженні ми не розмежовуємо зазначені вище терміни, а використовуємо як такі, які, уточнюючи способи використання засобів навчання, входять до складу останніх у широкому розумінні цього слова (рисунок 1.2).

Засоби навчання в широкому розумінні цього слова розглядаються і як знаряддя праці вчителя та учнів, і як інструмент сприяння оптимальному поєднанню теоретичних і практичних компонентів знань, і як спосіб приведення сфери освіти у відповідність до рівня суспільного розвитку, зокрема до наукових та технологічних досягнень. Тобто засоби навчання

постають невід’ємним компонентом як освітнього середовища, так і освітнього простору, оскільки формують матеріальну та інформаційну їх наповнюваність, впливаючи на діяльність учасників освітнього процесу, організацію навчальної діяльності відповідно до дидактичної мети, забезпечують можливості для ціледосягнення.

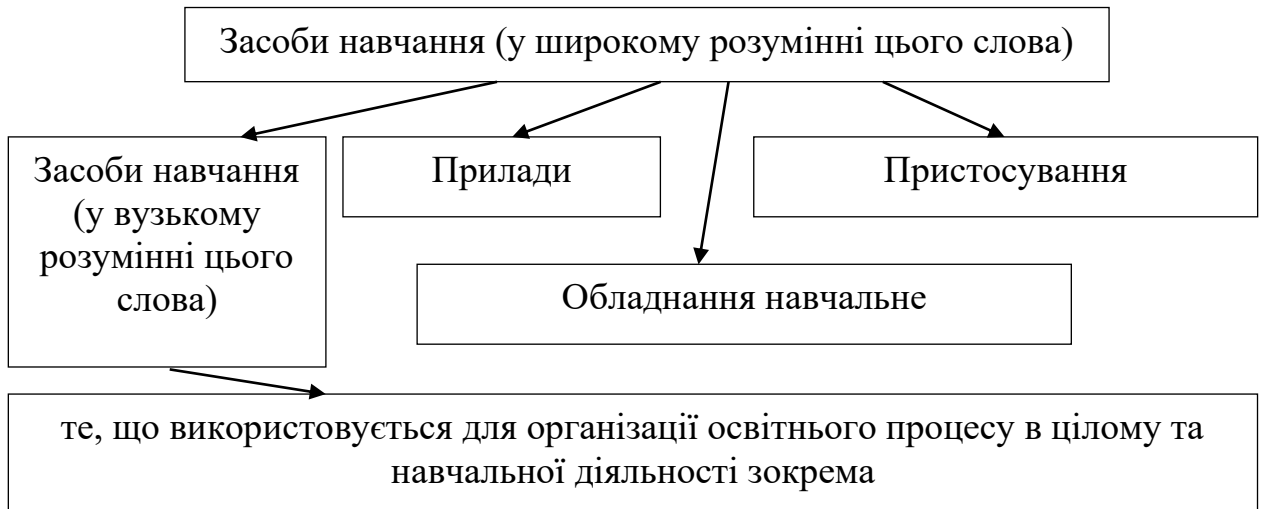

Рис. 1.2. Широке та вузьке розуміння суті терміна *засоби навчання* (розроблено нами на основі узагальнення інформації в словникових джерелах)

Ю. Жук, привертаючи увагу до різниці між змістовим аспектом навчального середовища та матеріальним, зазначає наступне: «якщо змістовий аспект навчального середовища цілком залежить від заздалегідь сформованих цілей навчання, то матеріальний аспект в деяких випадках може впливати на постановку самої цілі. Це викликано тим, що, по-перше, не всяка мета досягається без залучення тих чи інших засобів навчання, по-друге, можливості сучасних засобів навчання дають змогу формулювати нові цілі навчання (якщо не загальні, то локальні) або змінювати структуру цілей» [15, с. 313].

Аналіз наукових видань виявив різні підходи до класифікації засобів навчання. Так, польський дидакт В. Оконь [39] класифікує засоби навчання залежно від міри наростання можливості замінити дії вчителя та

автоматизувати дії учнів. У праці вченого йдеться про прості та складні засоби навчання. У свою чергу, прості засоби навчання В. Оконь [39] розподіляє на словесні (підручники, навчальні посібники тощо) та візуальні (реальні предмети, моделі, картини тощо). Складні засоби упорядковує в чотирьох групах: 1) механічні візуальні пристрої (кодоскоп, мікроскоп тощо); 2) аудіальні (радіо тощо); 3) аудіовізуальні (телебачення, відео тощо); 4) засоби, які автоматизують процес навчання (лінгвістичні кабінети, комп'ютери, інформаційні системи, комунікаційні мережі).

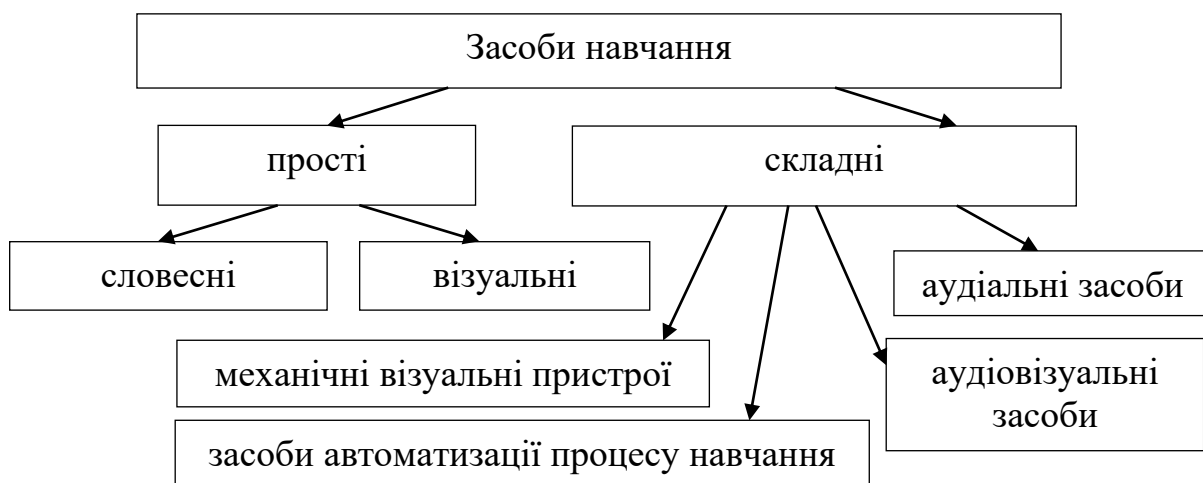

Рис. 1.3. Класифікація засобів навчання з урахуванням міри наростання можливості замінити дії вчителя та автоматизувати дії учнів (розроблено нами з використанням напрацювань В. Оконя [39])

Іншої класифікації засобів дотримується О. Савченко [47]. Учена класифікує засоби навчання за способом подання інформації (рисунок 1.4): 1) друковані матеріали (таблиці, опорні схеми, картки для індивідуальної роботи, шаблони, карти стінні, атласи, плакати, альбоми, ілюстрації картин); 2) натуральні об'єкти (гербарії, колекції, натуральні предмети); 3) моделі (площинні, об'ємні); 4) муляжі, макети (зображення природних об'єктів, процесів); 5) технічні засоби навчання (статичні проєкції, динамічні проєкції (анімаційні зображення, відеофрагменти, динамічні керовані моделі; відтворення звуку (звуковий супровід відео й анімаційних зображень, динамічних керованих моделей).

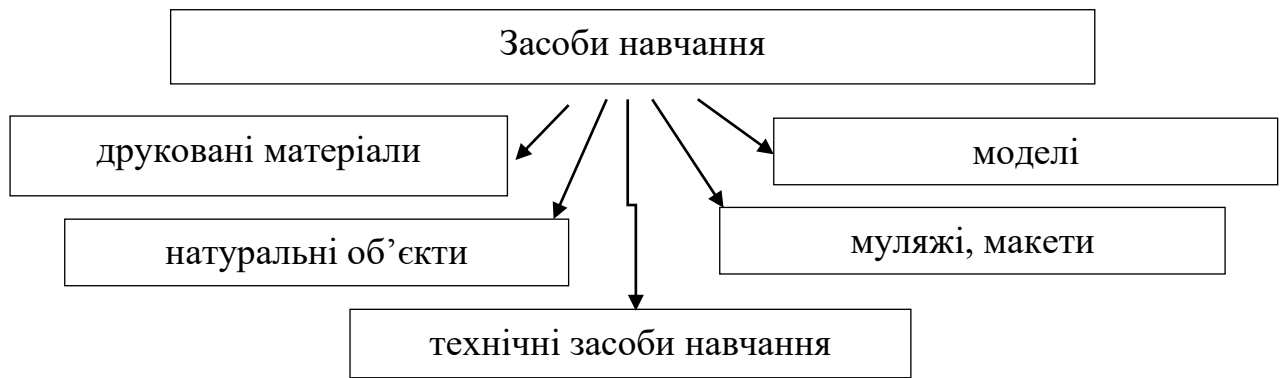

Рис. 1.4. Класифікація засобів навчання з урахуванням способу подання інформації (розроблено нами з використанням напрацювань О. Савченко [47])

Як показано на рисунку 1.5, Т. Байбара [2] здійснює розподіл засобів навчання відповідно до способу чуттєвого пізнання.

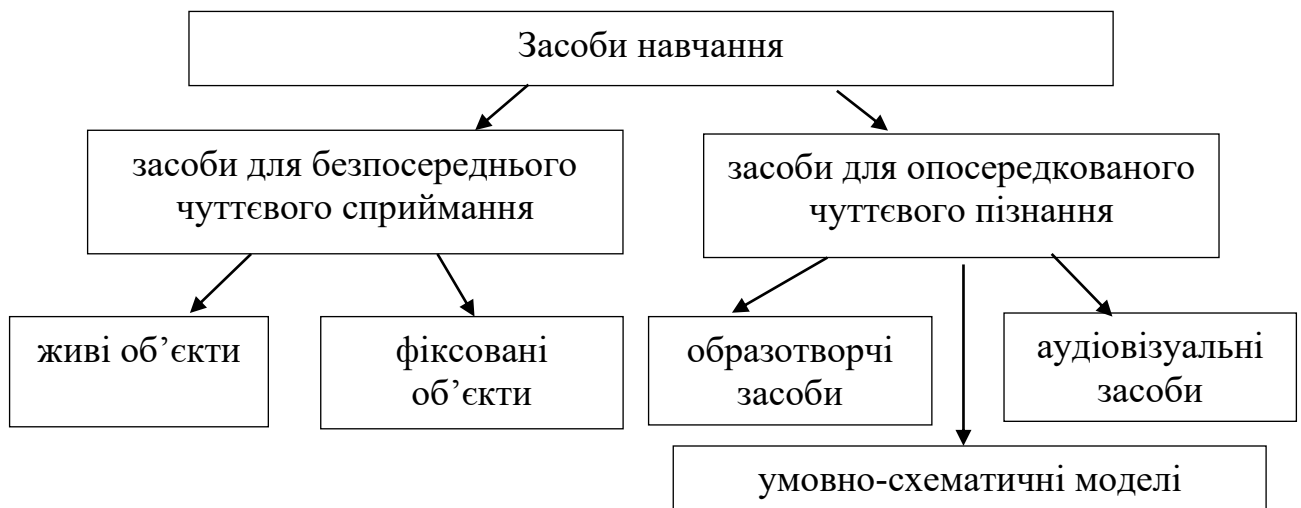

Рис. 1.5. Класифікація засобів навчання з урахуванням способу чуттєвого пізнання (розроблено нами з використанням напрацювань Т. Байбара [2])

Деталізуючи рисунок 1.5, зазначимо, що Т. Байбара виокремлює дві групи засобів [2]:

Перша група – це засоби для безпосереднього чуттєвого сприймання. Засоби першої групи включають в себе тільки засоби, які є натуральними об'єктами, які у свою чергу поділяються на: а) живі об'єкти (різні види рослин з природного середовища, кімнатні рослини, акваріумні рослини;

акваріумні тварини); б) фіксовані об'єкти (гербарії, вологі препарати, колекції); в) об'єкти неживої природи (колекції).

Т. Байбара [2] конкретизує об'єкти, які відносяться до натуральних засобів навчання. У роботі вченої йдеться про об'єкти живої та неживої природи. До натуральних об'єктів неживої природи віднесено ґрунти (чорнозем, глинистий, піщаний), корисні копалини (торф, кам'яне вугілля, нафта, граніт, вапняк, пісок, глина, залізна руда, мідна руда). Зазначені об'єкти неживої природи складають тематичні колекції «Вид ґрунтів», «Горючі корисні копалини», «Руди», «Будівельні корисні копалини». До групи натуральних об'єктів природи відноситься й жива природа, а саме живі рослини і тварини. Великі можливості у якості натуральних засобів навчання мають кімнатні рослини. За цими рослинами проводяться спостереження і виконуються досліді упродовж всього навчального року.

До натуральних фіксованих засобів навчання Т. Байбара [2] відносить:

1. Гербарії – це засушені рослини або їхні частини, які прикріплено до цупкого паперу. Розрізняють два види гербаріїв:

- систематичний гербарій (містить різні види рослин, які об'єднано в одну групу за певною істотною ознакою; приклади систематичних гербаріїв: трав'янисті рослини хвойного лісу; трав'янисті рослини листяного лісу; рослини луків; зернові рослини; бур'яни поля; технічні рослини; трав'янисті рослини степу; трав'янисті рослини гір);

- морфологічний гербарій (представлено різні органи рослин, їхні відозміни у зв'язку з різними умовами існування, особливості будови тощо).

2. Колекції (це зібрання однорідних об'єктів, які мають спільні ознаки; у початкових класах використовуються такі колекції: колекції плодів і насіння різних рослин; колекція шкідливих комах; колекція циклу розвитку білана капустиного; матеріал для колекцій збирається учнями під керівництвом учителя під час уроків-екскурсій, позаурочних прогулянок).

3. Вологі препарати (це природні об'єкти, які законсервовані у спирті або концентрованому розчині солі; це вологий препарат циклу розвитку бабки).

Друга група – це засоби для опосередкованого чуттєвого пізнання. Засоби другої групи об'єднують у собі три групи засобів навчання:

1. *Образотворчі засоби*. Т. Байбара [2] до них відносить: а) *об'ємні, статичні образотворчі засоби* (муляжі); б) *плоскі динамічні образотворчі засоби* (навчальні таблиці, аплікації); в) *плоскі статичні образотворчі засоби* (навчальні таблиці, картини, фотографії, малюнки).

2. *Аудіовізуальні засоби* (використовуються з допомогою технічних засобів навчання), до них вчена відносить: а) *аудіовізуальні динамічні засоби* (кінофільми, телепередачі, грамзаписи, магнітофонні записи); б) *аудіовізуальні статичні засоби* (діапозитиви тощо).

3. *Моделі (умовно-схематичні)*. Т. Байбара [2] до них відносить: а) *матеріальні моделі*, які включають у себе як динамічні (діючі, нерозібрані моделі) (телурій), так і статичні (недіючі, нерозібрані) моделі (глобус, рельєфні таблиці); б) *ідеальні моделі*, до яких віднесено і образні ідеальні моделі (схематичні малюнки, схеми, карти, план, графіки, діаграми), і знаково-символічні ідеальні моделі (рівняння, формули).

Функціональний підхід до класифікації засобів навчання зафіксовано в доробку М. Фіцули [52]. Як показано на рисунку 1.6, М. Фіцула [52] визначає інший перелік засобів. Зокрема такі:

1. *Слово вчителя* (на переконання вченого, це найістотніший засіб навчання, який учитель використовує, щоб організувати засвоєння учнями знань, формування умінь та навичок. Викладаючи новий матеріал, учитель спонукає до роздумів над ним).

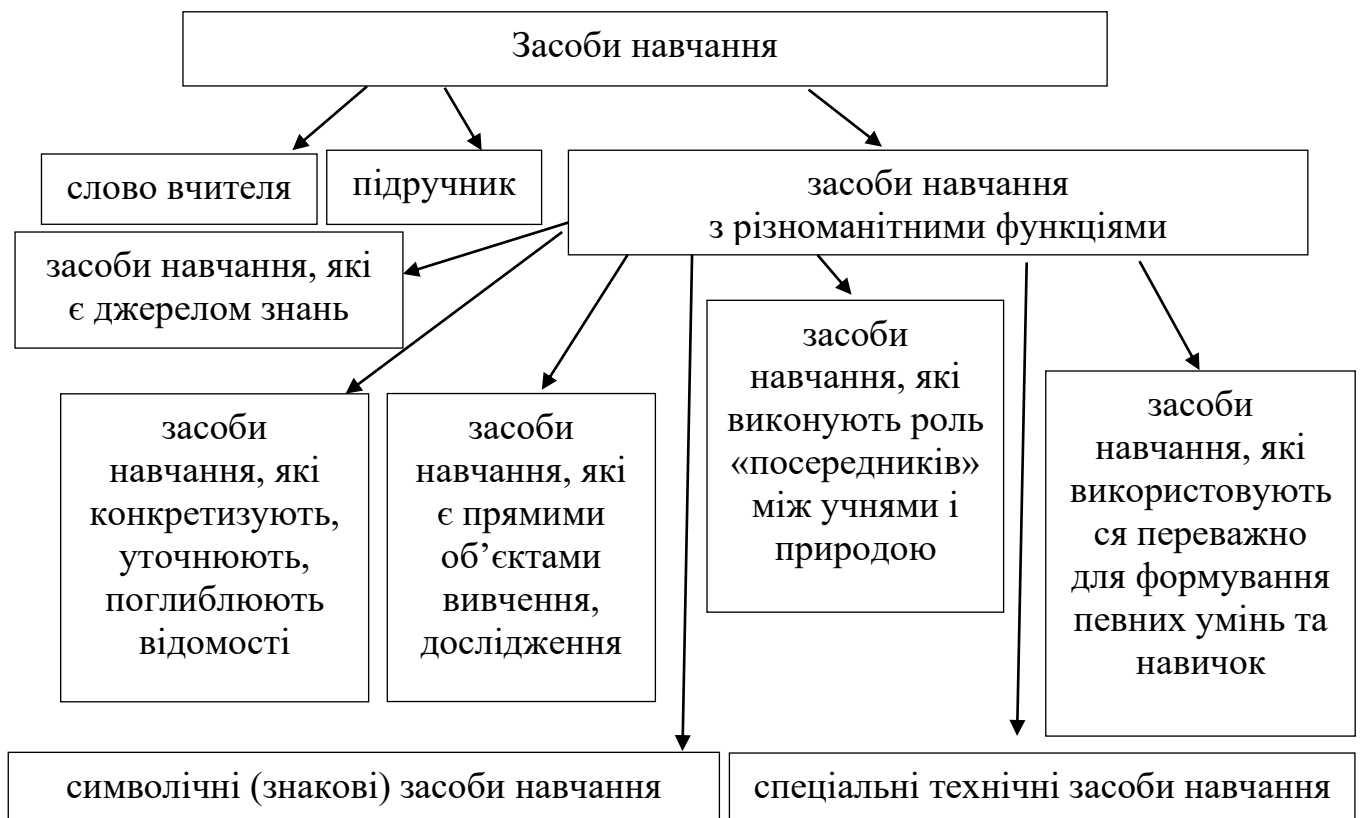

Рис. 1.6. Класифікація засобів навчання з урахуванням їхнього функціонального призначення (розроблено нами з використанням напрацювань М. Фіцули [52])

2. *Підручник* (відповідно до міркувань вченого, це важливий засіб навчання, який сприяє тому, що учень може повторити матеріал, закріпити чи поглибити знання, виконати домашнє завдання тощо).

3. *Засоби навчання з різноманітними функціями*. Учений [52] відносить до цієї групи засобів навчання такі засоби як: а) засоби навчання, які є джерелом знань (кінофільми, навчальні пристрої тощо); б) засоби навчання, які конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості (карти, таблиці, та інший наочний матеріал); в) засоби навчання, які є прямими об'єктами вивчення, дослідження (предмети живої природи, прилади, речовини тощо); г) засоби навчання, які виконують роль «посередників» між учнями і природою, коли безпосереднє вивчення останніх неможливе або утруднене (моделі, колекції, гербарії тощо); д) засоби навчання, які використовуються переважно для формування певних умінь та навичок (прилади, інструменти тощо); е) символічні (знакові) засоби навчання (історичні та географічні

карти, графіки, діаграми тощо); ж) спеціальні технічні засоби навчання (дидактична техніка (телевізори, комп'ютери тощо)).

Засоби навчання виконують різні функції. У контексті зазначено вчені акцентують увагу на функціях різних засобів. Н. Мойсеюк [33], розглядаючи функцію засобів навчання, звертає увагу на підручник. Відповідно до міркувань вченої, підручник, будучи навчальною книгою, детально відображає зміст навчання та конкретизує навчальну інформацію (у вигляді тексту, фотографій, малюнків, схем), яка підлягає засвоєнню учнем. Окрім того підручник у ранзі засобу навчання виконує функцію управління пізнавальною діяльністю учнів та містить апарат організації засвоєння навчального матеріалу, який складається з двох частин, а саме: з допоміжних знань, які включені до основного навчального матеріалу, та з завдань, вправ, задач, запитань тощо, що в своїй сукупності повинно забезпечити процес засвоєння знань.

Звертаючи увагу на засоби навчання, які сприяють унаочненню навчального матеріалу, Н. Мойсеюк [33] виокремлює два види засобів (рисунок 1.7):

1) зображення предметів і явищ (схеми, діаграми, малюнки, картини, репродукції, креслення, фотографії, карти, глобуси, ноти) – використовуються тоді, коли предмети, явища, процеси не безпосередньо показати;

2) предмети, моделі, моделі, що діють (це реальні предмети, тобто рослини (живі або засушенні), тварини, гербарії, колекції, прилади, інструменти, апарати, вироби, моделі (пластична репродукція земної поверхні, рельєф місцевості)).

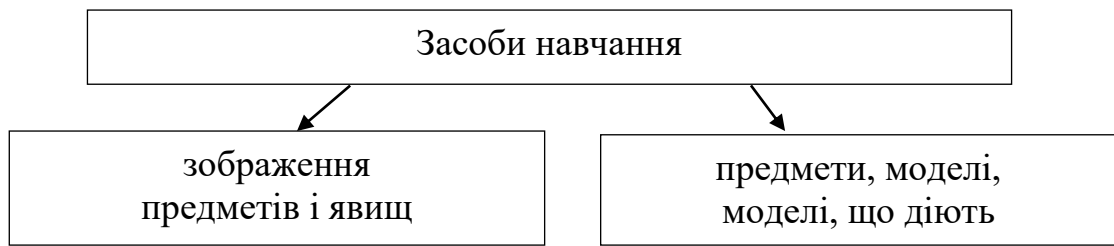

Рис. 1.7. Класифікація засобів навчання з урахуванням способу унаочнення навчального матеріалу (розроблено нами з використанням напрацювань Н. Мойсеюк [33])

Як показано на рисунку 1.8, М. Савчин [48] виокремлює дві групи засобів навчання.

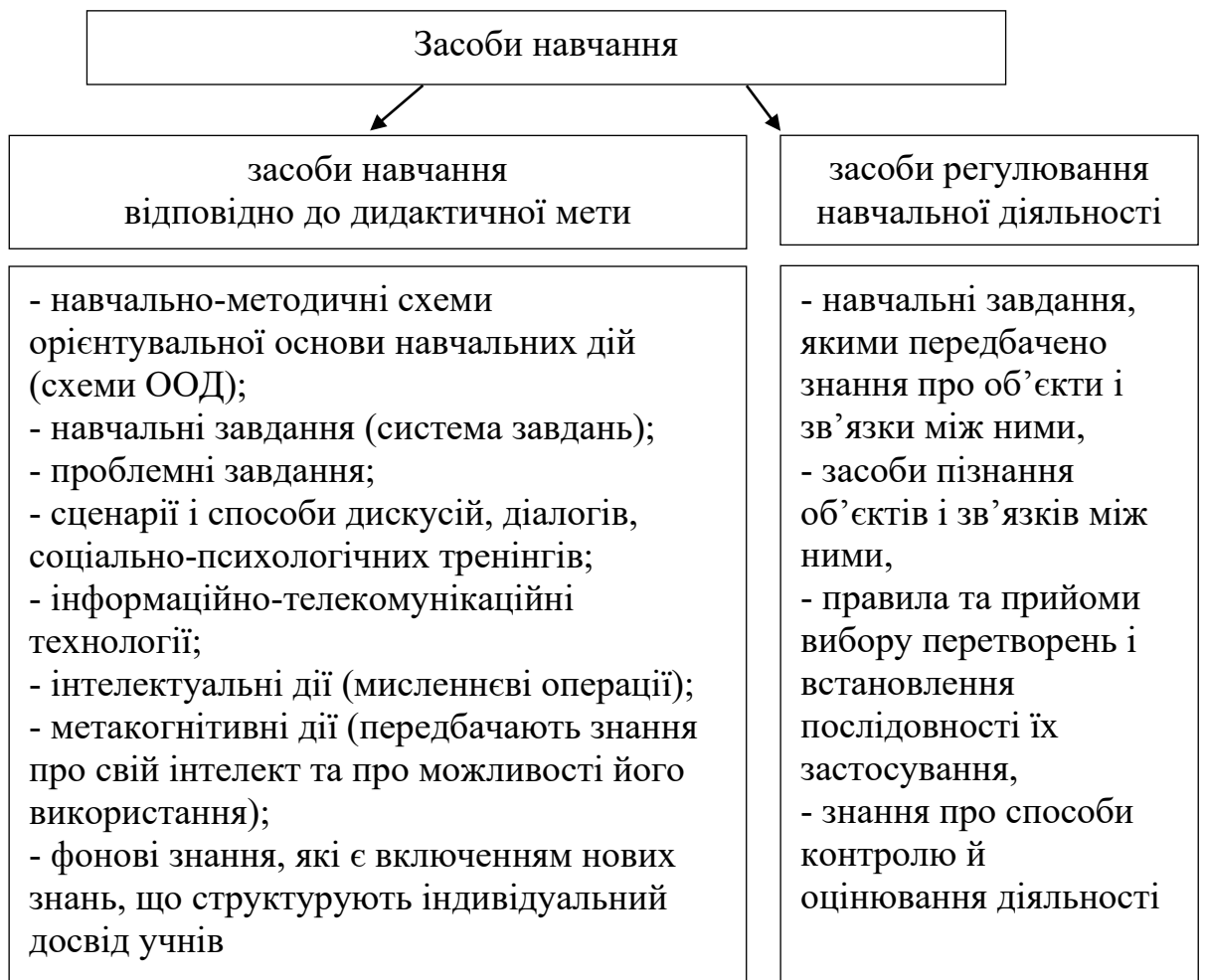

Рис. 1.8. Класифікація засобів навчання з урахуванням змісту діяльності учнів (розроблено нами з використанням напрацювань М. Савчина [48])

До першої він відносить засоби навчання відповідно до дидактичної мети (це навчально-методичні схеми орієнтувальної основи навчальних дій (схеми ООД); навчальні завдання (система завдань); проблемні завдання; сценарії і способи дискусій, діалогів, соціально-психологічних тренінгів; інформаційно-телекомунікаційні технології; інтелектуальні дії (мисленнєві операції); метакогнітивні дії (передбачають знання про свій інтелект та про можливості його використання); фонові знання, які є включенням нових знань, що структурують індивідуальний досвід учнів).

До другої групи засобів навчання вчених відносить засоби регулювання навчальної діяльності (це навчальні завдання, якими передбачено знання про об'єкти і зв'язки між ними, засоби їх пізнання і перетворення, правила та прийоми вибору тих, що вимагають перетворень і встановлення послідовності їх застосування, а також знання про способи контролю й оцінювання діяльності). Засоби навчання, які віднесено до другої групи (тобто засоби регулювання навчальної діяльності), виконують регулятивну функцію і входять у зміст діяльності, оскільки є предметом засвоєння.

Аналіз нормативної бази та праць вчених дає підстави для формулювання висновку про те, що розвиток українського суспільства як інформаційного сприяв розробленню та упровадженню в освітній процес засобів навчання нового покоління. Від попередніх технічних засобів навчання їх відрізняє програмно-апаратна реалізація та цифровий спосіб зберігання даних.

У 1998 році Законом України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» було проголошено, що створення та використання інформаційних ресурсів складає основу для інформатизації українського суспільства. У зазначеному законі зазначається що формування інформаційних ресурсів забезпечує: по-перше, *економію інших видів ресурсів* (корисних копалин, сировини, обладнання, енергії, матеріалів, соціального

часу та людських ресурсів); по-друге, *активізацію, розповсюдження інформаційних ресурсів та їх ефективне використання.*

Інформаційні ресурси у ранзі засобів навчання упорядковуються відповідно до:

- тематичної спрямованості даних /відомостей (суспільно-політична, наукова, фінансово-економічна, освітня, екологічна тощо);
- форми власності (державна, суспільних організацій, приватна, акціонерна);
- доступності даних /відомостей (відкриті, закриті, конфіденційні);
- належності до тієї чи іншої інформаційної системи (науково-технічна, архівна, бібліотечна тощо);
- джерела даних /відомостей (офіційні дані, наукові публікації, статистична звітність, результати соціологічних досліджень тощо);
- призначення та характеру використання даних /відомостей (масове, регіональне, відомче тощо);
- форми подання даних / відомостей (текстова, цифрова, графічна, мультимедійна);
- виду носія даних /відомостей (паперова, електронна).

Технологічний прогрес зумовив появу принципово нових засобів навчання, які створюють умови для формування навчального середовища на базі інформаційних технологій. Створені з використанням сучасних засобів навчання замкненого та відкритого середовищ, які можуть функціонувати по-різному, а саме:

- у складі загального навчального середовища (відкрите навчальне середовище);
- в замкнутій системі «учень – комп'ютер» (закрите навчальне середовище).

Практична реалізація Концепції Національної програми інформатизації спричинила розроблення та упровадження в освітній процес засобів навчання

нового покоління. Перш за все, розширено напрями використання комп'ютерів (М. Фіцула [52]):

- комп'ютер як об'єкт вивчення;
- комп'ютер як засіб навчання учня;
- комп'ютер як складова частина управління освітнім процесом в цілому та процесом навчання зокрема;
- комп'ютер як засіб педагогічної діяльності.

За Н. Мойсеюк [33], комп'ютер як засіб навчання, розглядається як багатофункціональна машину з широким спектром дидактичних можливостей, що у свою чергу, створило умови для проведення навчальних занять (уроків) двох видів: 1) з елементам комп'ютеризації; 2) цілковито комп'ютеризовані. З метою введення комп'ютера у навчання створюються навчальні комп'ютерні програми. Комп'ютерна програма – це система команд для машини, за якими вона виконує запроектовані дії. За принципом роботи комп'ютерні програми поділяються на 4 класи:

- Навчальні програми (Tutorial software) – ці програми призначені для навчання учнів шляхом представлення їм фактичного матеріалу в тій чи іншій формі контролю знань за допомогою тестів, практичних завдань і вправ. Навчання відбувається під керівництвом учителя або комп'ютера і використовується при вивченні навчальних дисциплін.

- Моделюючі програми (Simulation software) – ці програми дозволяють вивчати будь-який розділ навчального предмету з використанням моделі. Наприклад, у моделі екологічної системи учень може змінити кількість гризунів і хижаків та спостерігати за змінами, що відбуваються в установленій до цього системі.

- Інструментальне програмне забезпечення (Tools software) – ці програми надають можливість учням самостійно розв'язувати певні задачі за короткий час і з меншими розумовими зусиллями. Вони звільняють користувача від рутинної обчислювальної роботи, надаючи йому свободу у виборі методів розв'язання конкретних задач і простір для творчості.

- Інтегровані навчальні програми (Integrated software) – ці програми комбінують в собі ознаки двох або трьох вище перерахованих класів.

Процес інформатизації вплинув на розроблення засобів навчання нового покоління, зокрема інформаційно-телекомунікаційних технологій. Ієрархічну класифікацію останніх запропоновано Т. Мієр, Л. Голодюк, С. Омельчуком, В. Савошем, Г. Бондаренком, Н. Руденко та Р. Шпіцею [61]. Відповідно до міркувань зазначених авторів інформаційно-телекомунікаційні технології включають в себе два види технологій: інформаційні та комунікаційні. Комп'ютерні, цифрові, мережні та мас-медійні цифрові технології вчені описують як такі технології, що забезпечують розширення технологічних характеристик комунікаційних, інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій у разі їх використання, або використовуються з певною метою як самодостатні засоби (рис. 1.9).

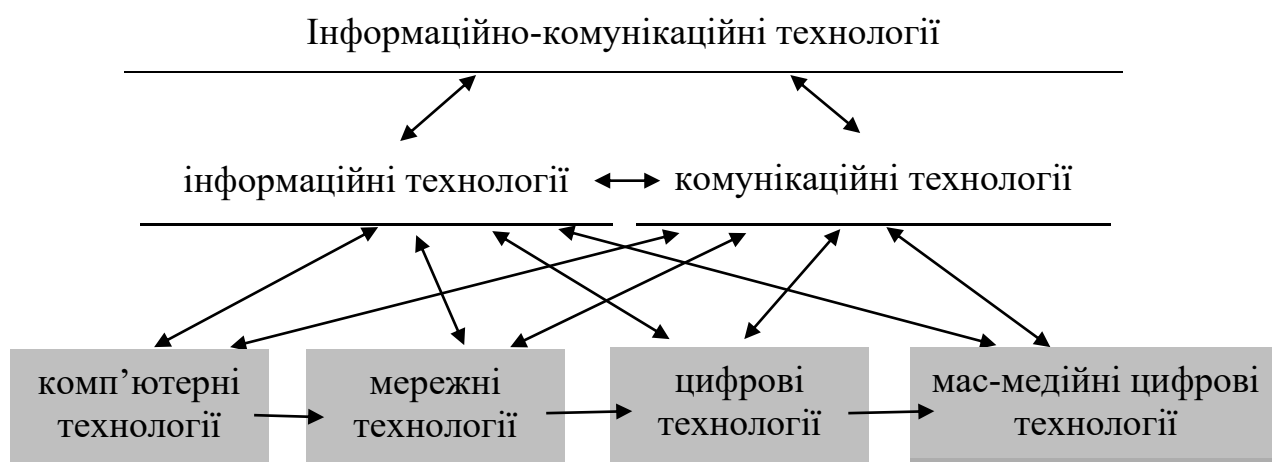

Рис. 1.9. Сутність інформаційно-комунікаційних технологій (розроблено авторами статті [61])

У статті інших вчених [10] йдеться про засоби навчання, які представлено цифровими інструментами та сервісами (рисунок 1.10):

1) засоби для розроблення засобів навчання, які унаочнюють навчальний матеріал, а саме: розроблення наочних матеріалів; створення текстів; розроблення інфографіки, графіки, моделювальних програм; запис аудіо-, відеоматеріалів, анімаційних роликів;

2) засоби для організації спільної роботи учнів над навчальними проєктами та веб-квестами.

Ці засоби навчання нового покоління різняться функціональним призначенням в діяльності вчителя, тобто створення навчального контенту на основі використання програмних продуктів (універсальних прикладних та/чи спеціальних) або з використанням цифрових інструментів та веб-сервісів. Слід додати, що до універсального прикладного програмного забезпечення відносно [10]: текстові процесори (Microsoft Word, Word Perfect, ChiWriter, Open Office, Multi-Edit та ін.); табличні процесори (Microsoft Excel, Quattro Pro, Lotus та ін.); графічні редактори (графічний редактор Paint, пакети Adobe Photo, Shop Corel DRAW); системи управління базами даних (Microsoft Access, Microsoft FoxPro, Informix, Sybase та інші); програмні засоби роботи з інформацією, яку представлено в різних форматах (текстовому, графічному, відеоформаті).

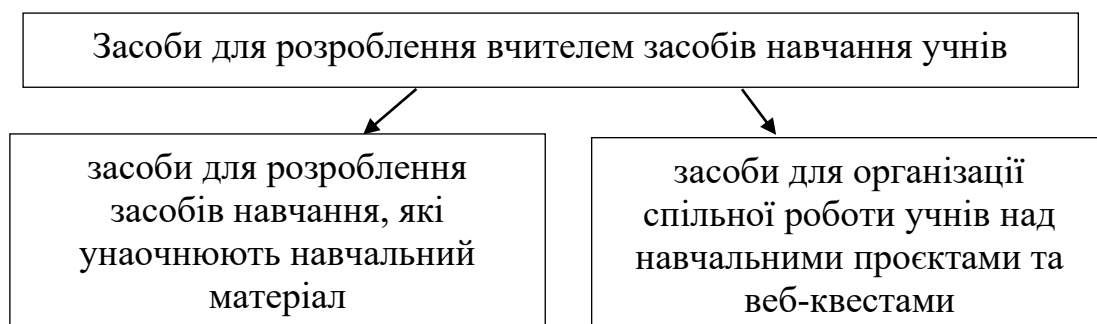

Рис. 1.10. Класифікація засобів, які вчитель використовує для розроблення засобів навчання відповідно до дидактичної мети (розроблено нами з використанням напрацювань Р. Гуревич, В. Кобися, А. Кобися, С. Кізім, А. Куцак, Н. Опушко [10])

Деталізуючи рисунок 1.7, додамо, що у групі засобів для розроблення засобів навчання, які унаочнюють навчальний матеріал, найзатребуванішими є:

- засоби для підготовки електронних презентацій (це різні програми Prezi, VoiceThread, ClearSlide, TopHat);

- засоби створення графіки та інфографіки (це цифрові інструменти Canva, Piktochart, PosterMyWall, Visme, DesignCap, Storybird);

- засоби для редагування й обробки відео чи для створення відеозавдань (це цифрові інструменти (Movavi, iMovie, Camtasia, Flipgrid, Thinglink);

- засоби для тестування та анкетування (це Google форми, Mentimeter.com та ін.);

- засоби для створення інтерактивних завдань, ігор, вправ, вікторин, кросвордів (Фабрика кросвордів, Flippity, Quizizz, Ментальні карти, Coggle, Mindmeister, Xmind, Mindomo);

Засоби для організації взаємодії в освітньому процесі (це онлайн дошки Padlet, FlockDraw, Rizzoma, Popplet, Twiddla, Scrumlr, Miro).

С. Паламар, Л. Нежива [40] до засобів навчання відносять інформаційно-цифрові технології, зокрема «смарттехнології (інтерактивні смартдошки, Smart TV, смартфони тощо), хмарні технології, Web Syndication, Second Life, геосервіси, технології Web 3.0 (мобільні технології)» [40, с. 277]. Вчені зазначають, що серед вчителів набули популярності хмарні технології (для обробки даних), Google-додатки (для реалізації колаборації), сайти «Літакцент», «Буквоїд», «Друг читача» (для більш глибокого розуміння літератури, формування критичності думки, інтерактивності), хмарні зберігачі Google-диск, WebFife, Timetoast (для конструювання інтерактивної графіки), Vlix, GoAnimate, Stupeflix, YouTube, Video Editor, We Life, Magisto, Xtranormal (для створення відео й інтегрування його на YuoTube), Xtranormal (для створення власного мультфільма), технології віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR). А також програми PoowToon (для подання палітри рис образів персонажів в артскайбінгу), Paint, Adobe Fotoshop (для створення асоціативного полотна образів-символів та розміщення їх у колажі), Piktochart (для розроблення інфографіки), Mind Maps (для розроблення літературної карти), Prezi (для розроблення мультимедійної презентації), Publisher (для створення учнівської публікації), LearningApps (для розроблення інтелектуальних інтерактивних ігор) тощо.

Термін *навчальний кабінет початкової школи* вважаємо похідним від терміна *кабінетна система навчання*. Сутність терміна, який зазначено останнім, у виданні *Енциклопедія освіти* пояснено таким чином: «це система навчальних підрозділів (предметних кабінетів), оснащених повним комплектом наочних посібників, навчальним обладнанням, меблями та пристроями, методичними матеріалами та іншою навчальною літературою відповідно до змісту і специфіки вивчення предметної дисципліни. Кабінетна система навчання призначається для проведення урочної та позаурочної діяльності учнів» [15, с. 375].

Термін *комплектування* використовується в українській мові на позначення дії за значенням комплектувати, тобто складати разом, формувати комплект, забезпечувати потрібними предметами або частинами.

Також було з'ясовано значення терміна *комплект*. У словниковому джерелі термін *комплект* визначено так: «повний склад, повний набір чого-небудь» [57, с. 230].

Отже, з'ясування сутності термінів *засіб*, *засіб навчання*, *навчальний кабінет початкової школи*, *комплектування* сприяло формуванню термінологічного каркасу нашого дослідження, до якого віднесено робочі визначення досліджуваних нами термінів, щоб за цільовим призначенням використовувати їх під час нашого дослідження відповідно до конкретно визначеного лексичного їх значення (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Основні поняття дослідження та їх визначення

Термін	Визначення терміну	Автор / джерело
Засіб	1. Спеціальна дія, що дає можливість зробити щось, досягти чого-небудь; спосіб. 2. Те, що служить знаряддям в якій діяльності, справі. 3. Механізми або пристрої, що необхідні для виконання якоїсь роботи	Новий український тлумачний словник [37, с. 222]

Засіб навчання	Різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначені цілі навчання	Н. Мойсеюк [33]
Навчальний кабінет початкової школи	Це навчальний підрозділ початкової школи, оснащений сучасними засобами навчання, у тому числі навчальним обладнанням, пристроями, методичними матеріалами, цифровим обладнанням, електронними освітніми ресурсами, меблями тощо відповідно до чинного Державного стандарту початкової школи	Сформульовано нами з урахуванням змісту визначення терміна <i>кабінетна система навчання</i> [15, с. 375])
Комплектування	Дія за значенням комплектувати, складати разом, формувати комплект, забезпечувати потрібними предметами або частинами.	Короткий тлумачний словник української мови [25, с. 230]

Таким чином, до засобів навчання ми відносимо природні та/або штучні, спеціально створені об'єкти, які формують навчальне середовище, виконують навчальну, розвивальну та виховну функції процесу навчання, оскільки забезпечують перебіг навчальної діяльності. Також засоби навчання включають те, що розглядаємо як знаряддя праці вчителя та знаряддя навчальної діяльності учнів. Ці знаряддя праці постійно еволюціонують, підпорядковуючись суспільному розвитку та технологічному процесу. Засоби навчання виконують пізнавальну (сприяння організації навчальної діяльності на основі активного пізнання), формуючу (створення умов для оволодіння знаннями, формування умінь та навичок) та прогностичну (забезпечення відповідності до розвитку суспільства) функції.

1.2. Нормативна база комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання

Перш за все, ми з'ясували, що нормативна база комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, по-перше, формувалася поступово, по-друге, розробленню нормативної бази комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання передувало розроблення нормативної бази комплектування кабінетної системи навчання.

Відповідно до міркувань В. Волинського, кабінетна система навчання – це система навчальних підрозділів (предметних кабінетів), оснащених повним комплектом наочних посібників, навчальним обладнанням, меблями та пристроями, методичними матеріалами та іншою навчальною літературою відповідно до змісту і специфіки вивчення предметної дисципліни. Кабінетна система навчання призначається для проведення урочної та позаурочної діяльності учнів [15, с. 375].

У виданні *Енциклопедія освіти* [15, с. 375] зазначено, що кабінетна система навчання набула експериментального впровадження в 70-х роках ХХ століття. До кабінетної системи навчання одними з перших перейшли школи м. Харків (№1, №36, №51), м. Дніпропетровськ (№16, №44, №59 та №67). У 1973-1974 н.р. було створено 2300 навчальних кабінетів. У 1975-1976н.р. за кабінетною системою почали працювати майже 80% середніх шкіл та 35% 8-річних шкіл.

До засновників кабінетної системи навчання і розробників практико-методичних засад їх створення та ефективного функціонування слід віднести таких вчених як: В. Волинського, А. Гуржій, В. Самсонова.

На початку ХХІ ст. почала розроблятися нормативна база використання засобів навчання в початковій школі. Наказом МОН України №364 від 20.06.2002р. було затверджено перший Типовий перелік навчально-наочних посібників, технічних засобів навчання та обладнання загального

призначення для загальноосвітніх навчальних закладів

У 2006 році Міністерством освіти і науки було затверджено *Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів* (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264), який слугував орієнтиром для створення та комплектування початкових класів навчальними засобами й обладнанням та сприяв підвищенню рівня організації освітнього процесу, оснащення навчального середовища якісними засобами навчання та сучасним обладнанням з метою сприяння більш ефективному засвоєнню знань, формування умінь, навичок та вивищенню рівня навчальних досягнень учнів.

У Наказі МОН України йдеться про те, що зазначений перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів здійснено:

- на виконання Закону України «Про загальну середню освіту» (651-14), указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні (від 04.07.2025р. №1013/2005) та постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. №1717 (1717-2000-п) «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання»;

- для встановлення відповідності між вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти (v-695290-05) та базовим переліком засобів навчання та обладнання для початкових класів.

Аналіз тексту документа, виявив підхід, який використано для впорядкування засобів навчання у базовому переліку. Це перш за все, виокремлення шести груп засобів навчання: I група – друковані засоби навчання; II група – відео(аудіо)матеріали; III група – об'єкти натуральні; IV група – прилади та пристосування; V група – інструменти; VI група – програмно-апаратне обладнання загального призначення. Розрахунок засобів навчання здійснено таким чином: для демонстрування 30 учням використовується 1 примірник, для проведення практичних робіт – з розрахунку на 2 учнів або на групу у складі 3-4 учнів.

Також слід вказати на те, що розподіл засобів навчання здійснено відповідно до предметів інваріантної частини Базового навчального плану Державного стандарту початкової загальної освіти (v-695290-05) [13] таким чином:

1. *Мови (українська та мови національних меншин) і читання* – друковані таблиці, таблиці з опорними схемами, картки для індивідуальної роботи, картини, альбоми, моделі (площині, навчальні комп'ютерні програми), екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи).

2. *Математика* – друковані таблиці, моделі (об'ємні, площині), інструменти (контрольно-вимірювальні), прилади та пристосування, екранно-звукові (відеофільми).

3. *Природознавство* – друковані карти стінні, карти атласів, таблиці, об'єкти натуральні (гербарії, колекції), моделі, прилади та пристосування, муляжі, матеріали, інструменти, приладдя, екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи).

4. *Фізична культура* – обладнання спеціалізоване, друковані таблиці, екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи).

5. *Основи здоров'я* – таблиці, прилади та пристосування, моделі та відеофільми.

6. *Трудове навчання, технічна і художня праця* – об'єкти натуральні (колекції), моделі, макети, приладдя, обладнання загального призначення, друковані (таблиці, альбоми), відеозаписи.

7. *Образотворче мистецтво* – моделі друковані (таблиці, альбоми), приладдя та матеріали, відеофільми, навчальні комп'ютерні програми.

8. *Музичне мистецтво* – друковані (таблиці, альбоми), прилади та пристосування, аудіо- та відеозаписи, навчальні комп'ютерні програми.

Згідно із *Базовим переліком засобів навчання та обладнання для початкових класів* (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264) у класах-кабінетах початкових класів має бути обладнання загального призначення. Це комп'ютер учителя, мультимедійний проєктор, телевізор, крейдова та

інтерактивна дошки, набірне полотно, магнітофон, відеоманітофон. Окрім зазначеного у *Базовому переліку засобів навчання та обладнання для початкових класів* йдеться і про засоби навчання нового покоління, так звані мультимедійні системи. Ці системи являють собою комплекс апаратних і програмних засобів навчання, які надають можливість використовувати через комп'ютер різні види інформації (текстову, зображення, картини анімаційні, цифрове відео тощо). Щодо сенсорної дошки, то її рекомендовано використовувати і як пристрій введення даних, і як монітор.

У 2018 році Наказом МОН України від 13.02.2018р. №137 затверджено *Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи* (додаток Г.2). У таблиці 1.2. здійснено порівняння *Базового переліку засобів навчання та обладнання для початкових класів* (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264) з *Примірним переліком засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи* (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137)

Таблиця 1.2

Підхід до упорядкування засобів навчання та їх кількісні характеристики
відповідно до нормативних документів 2006 та 2018 років

<i>Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів</i> (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264)	<i>Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи</i> (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137)
Підхід до упорядкування засобів навчання	
За предметами інваріантної частини Базового навчального плану Державного стандарту початкової загальної освіти (20.10.2005р.)	За освітніми галузями Державного стандарту початкової освіти (21.02.2018р.) та виокремлено обладнання загального призначення
Характеристики кількісних показників використання засобів навчання	
для демонстрування 30 учням використовується 1 примірник, для проведення практичних	Д – демонстраційний примірник (не менше одного на клас) К – комплект на клас (на кожного учня)

робіт – з розрахунку на 2 учнів або на групу у складі 3-4 учнів	Ф – комплект для фронтальної роботи (не менше ніж 1 примірник на 2 учнів) Г – комплект, необхідний для роботи в групах (один примірник на 5-6 учнів)
---	---

Слід зазначити, що зміни відбулися і стосовно переліків засобів, які визначено для викладання навчальних предметів у 2006 та 2018 роках (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Засоби навчання відповідно до нормативних документів 2006 та 2018 років, упорядковані за назвами предметів (2006р.) та назвами освітніх галузей (2018р.)

<i>Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264)</i>	<i>Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137)</i>
<i>Мови (українська та мови національних меншин) і читання</i>	<i>Мовно-літературна освітня галузь</i>
друковані таблиці, таблиці з опорними схемами, картки для індивідуальної роботи, картини, альбоми, моделі (площині, навчальні комп'ютерні програми), екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи)	друковані засоби навчання (комплект для навчання грамоти (на магнітах)), набори для навчання грамоти та читання, набір таблиць, набори сюжетних та предметних малюнків, словники, репродукції картин, ілюстрації до творів, портрети українських і зарубіжних письменників та поетів, бібліотечка дитячої літератури, набір настільних розвивальних ігор
Математика	Математична освітня галузь
друковані таблиці, моделі (об'ємні, площині), інструменти (контрольно-вимірювальні), прилади та пристосування, екранно-звукові (відеофільми)	друковані засоби навчання (набір таблиць, набори карток, числова лінійка, квадрат сотенний (математичний куб), комплекти роздаткові, настільні логіко-розвивальні ігри), інструменти, моделі, прилади і пристосування
Природознавство	Природнича освітня галузь
друковані карти стінні, карти	друковані засоби навчання (карти

атласів, таблиці, об'єкти натуральні (гербарії, колекції), моделі, прилади та пристосування, муляжі, матеріали, інструменти, приладдя, екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи).	стінні, календар природи, набори плакатів відповідно до тем навчального матеріалу), об'єкти натуральні (гербарії, колекції), моделі (глобуси), муляжі (набори), прилади і пристосування, інвентар
--	---

У 2020 році Наказом МОН України від 07.02.2020р. №143 затверджено Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи. У зазначеному документі зазначено, що складання типового переліку реалізовано з урахуванням сучасних вимог до засобів навчання та обладнання навчальних кабінетів початкової школи закладів загальної середньої освіти як державної форми власності, так і комунальної та з урахуванням новітніх освітніх технологій та сучасних методів навчання учнів молодшого шкільного віку.

У нормативному документі значна увага звертається на вимоги до комп'ютерного обладнання навчальних кабінетів початкової школи (йдеться про навушники, флеш-накопичувачі, мережеве обладнання, модулі для зберігання планшетів та ноутбуків) та зазначається, що характеристики комп'ютерного обладнання навчальних кабінетів початкової школи мають відповідати оптимальним вимогам до програмного забезпечення.

З метою порівняння *Базового переліку засобів навчання та обладнання для початкових класів* (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264), *Примірного переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи* (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137) та *Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи* (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143) нами було розроблено таблицю 1.4.

Підхід до упорядкування засобів навчання та їх кількісні характеристики
відповідно до нормативних документів 2006, 2018 та 2020 років

Назва переліку засобів навчання, відповідний наказ МОН України	Підхід до упорядкування засобів навчання (1) та характеристика кількісних показників використання засобів навчання (2)
<i>Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264)</i>	(1) За предметами інваріантної частини Базового навчального плану Державного стандарту початкової загальної освіти (20.10.2005р.). (2) для демонстрування 30 учням використовується 1 примірник, для проведення практичних робіт – з розрахунку на 2 учнів або на групу у складі 3-4 учнів
<i>Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137)</i>	(1) За освітніми галузями Державного стандарту початкової освіти (21.02.2018р.) та виокремлено обладнання загального призначення. (2) Д – демонстраційний примірник (не менше одного на клас). К – комплект на клас (на кожного учня) Ф – комплект для фронтальної роботи (не менше ніж 1 примірник на 2 учнів). Г – комплект, необхідний для роботи в групах (один примірник на 5-6 учнів)
<i>Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143)</i>	(1) За освітніми галузями Державного стандарту початкової освіти (21.02.2018р.) та виокремлено обладнання, витратні матеріали та електронні освітні ресурси. (2) Д – демонстраційний примірник (не менше одного на клас); З – один примірник на заклад; Г – комплект, необхідний для роботи в групах (один примірник на 5-6 здобувачів освіти); Ф – комплект для фронтальної роботи (не менше ніж 1 примірник на 2 здобувачів освіти); К – комплект на клас (на кожного здобувача освіти)

Також у Наказі МОН України від 07.02.2020р. №143 Про затвердження *Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи* конкретизовано такі вимоги до оснащення навчального кабінету початкової школи.

3. Оснащення навчального кабінету початкової школи повинно відповідати вимогам:

- стандарту початкової освіти;
- необхідності і достатності матеріального та методичного забезпечення освітнього процесу для повної реалізації освітніх та навчальних програм;
- комплектності і модульності, що враховують реальні особливості закладів загальної середньої освіти та потреби учасників освітнього процесу;
- відповідності вимогам санітарного законодавства, пожежній та електробезпеці, вимогам охорони здоров'я здобувачів освіти і охорони праці працівників закладів загальної середньої освіти;
- універсальності – можливості застосування навчального обладнання для вирішення комплексу завдань у освітній і позаурочній діяльності, в різних освітніх галузях, з використанням різних методик навчання тощо;
- забезпеченості ергономічного режиму роботи учасників освітнього процесу;
- узгодженості спільного використання (змістового, функціонального, технологічного, програмного тощо).

Також цим наказом унормовується наступне «Засоби навчання та обладнання (крім деяких витратних матеріалів), що поставляються та використовуються в освітньому процесі в початковій школі, повинні мати гігієнічний сертифікат або висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, та технічний паспорт на виріб, та декларацію про відповідність вимогам технічних регламентів; бути укомплектованими інструкціями про використання та зберігання українською мовою, та обов'язковим методичним забезпеченням для різних видів робіт відповідно до навчальних програм початкової школи» (Наказ МОН України, 2020). Загальний вигляд цифрових нововведень представлено скриншотом 1.1.

інструкціями про використання та зберігання українською мовою, та обов'язковим методичним забезпеченням для різних видів робіт відповідно до навчальних програм початкової школи.

5. Засоби навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи повинні відповідати вимогам, наведеним у таблиці:

Таблиця		
№ з/п	Найменування засобів навчання та обладнання	Примітка
Обладнання, витратні матеріали та електронні освітні ресурси		
1. Цифрове обладнання, електронні освітні ресурси		
	Мультимедійний проектор з короткофокусним об'єктивом та інтерактивними функціями (за необхідності – з маркерною дошкою або екраном) / мультимедійний проектор з короткофокусним об'єктивом та інтерактивною дошкою / мультимедійний проектор з короткофокусним об'єктивом (за необхідності – з маркерною дошкою або екраном) / інтерактивна панель	Д Для навчальних кабінетів з персональним(и) комп'ютером(ами) (крім інтерактивних панелей з вбудованим комп'ютером). Разом з необхідним програмним забезпеченням. Інтерактивна поверхня повинна розпізнавати дотики пальцями рук та/або стилусом й іншими непрозорими предметами.
	Телевізор Smart TV	Д За потребою. Для навчальних кабінетів з підключенням до Інтернету.
	Багатофункціональний пристрій (БФП) у складі принтера, сканера, копіра	Д За потребою – з можливістю кольорового друку.
	Витратні матеріали для БФП:	
	- набір чорнила (чорне);	2 набори.
	- набір чорнила (кольорове);	2 набори (за потребою).
	- папір багатофункціональний офісний А4	Загалом не менше 5000 аркушів.
	Документ-камера цифрова	Д Для навчальних кабінетів з персональним(и) комп'ютером(ами).

		Разом з необхідним програмним та методичним забезпеченням.
	Електронні освітні ресурси (крім електронних підручників)	Д Повинні відповідати вимогам та тематичі навчальних програм.
2. Пристосування		
	Дошка аудиторна магнітно-крейдова стаціонарна або магнітно-маркерна стаціонарна / портативна	Д Повинна мати лоток для приладдя. Магнітно-маркерна дошка біла, на металевій основі.
	Дошка коркова	Д
	Акcesуари та витратні матеріали до дошок:	
	- набір маркерів з тримачем;	Відповідно до типу дошки, магнітно-крейдової або магнітно-маркерної.
	- набір магнітів;	
	- губка для витирання;	
	- засіб для чищення дошки;	
	- набір кольорової крейди	
	Магнітна дошка фліпчарт / магнітна дошка-мольберт	Д Повинна мати лоток для приладдя.
	папір для дошки фліпчарта або дошки-мольберта	Загалом не менше 120 аркушів.
	Папір А3	Загалом не менше 500 аркушів.
	Папки-ресстратори	К У т. ч. для портфоліо здобувачів освіти.
	Ламінатор	Д Формату А4.
	плівка для ламінування	Загалом не менше 200 шт.
3. Меблі		
	Стіл (парта) учнівський(а)	К У т. ч. з регульованою висотою. Стільниця нахилена, з можливістю набувати горизонтального положення.
	Стіл учительський	Д

Скриншот 1.1. Цифрові нововведення в *Типовому переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи* (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143)

У таблиці 1.5 здійснено порівняння переліків засобів навчання, які затверджено наказами МОН України різних років, а саме: наказом МОН України від 05.04.2006р. №264; наказом МОН України від 13.02.2018р. №137; наказом МОН України від 07.02.2020р. №143.

Таблиця 1.5

Засоби навчання відповідно до нормативних документів 2006, 2018 та 2020 років, упорядковані за назвами предметів (2006 р.) та назвами освітніх галузей (2018 та 2020рр.)

<i>Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264)</i>	<i>Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137)</i>	<i>Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143)</i>
Мови (українська та	Мовно-літературна	Мовно-літературна

мови національних меншин) і читання	освітня галузь	освітня галузь
друковані таблиці, таблиці з опорними схемами, картки для індивідуальної роботи, картини, альбоми, моделі (площині, навчальні комп'ютерні програми), екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи)	друковані засоби навчання (комплект для навчання грамоти (на магнітах)), набори для навчання грамоти та читання, набір таблиць, набори сюжетних та предметних малюнків, словники, репродукції картин, ілюстрації до творів, портрети українських і зарубіжних письменників та поетів, бібліотечка дитячої літератури, набір настільних розвивальних ігор	друковані засоби навчання (комплект навчально-наочних засобів для навчання грамоти/письма (на магнітах)), набори для навчання грамоти та читання, набір таблиць до основних розділів граматичного матеріалу, набори (комплекти) сюжетних та предметних малюнків, словники, бібліотечка дитячої літератури, набір настільних розвивальних ігор
Математика	Математична освітня галузь	Математична освітня галузь
друковані таблиці, моделі (об'ємні, площині), інструменти (контрольно-вимірювальні), прилади та пристосування, екранно-звукові (відеофільми)	друковані засоби навчання (набір таблиць, набори карток, числова лінійка, квадрат сотенний (математичний куб), комплекти роздаткові, настільні логіко-розвивальні ігри)), інструменти, моделі, прилади і пристосування	друковані засоби навчання (набір таблиць, набори карток, числова лінійка, квадрат сотенний (математичний куб)), комплекти роздаткові, настільні логіко-розвивальні ігри), інструменти, моделі, прилади і пристосування
Природознавство	Природнича освітня галузь	Природнича освітня галузь
друковані карти стінні, карти атласів, таблиці, об'єкти натуральні (гербарії, колекції), моделі, прилади та пристосування, муляжі, матеріали,	друковані засоби навчання (карти стінні, календар природи, набори плакатів відповідно до тем навчального матеріалу), об'єкти натуральні (гербарії, колекції), моделі	друковані засоби навчання (карти настінні, комплекти плакатів, календар природи), об'єкти натуральні (гербарії, колекції), моделі (модель, що

інструменти, приладдя, екранно-звукові (відеофільми, аудіозаписи)	(глобуси), муляжі (набори), прилади і пристосування, інвентар	відображає кругообіг води в природі, скелет людини, модель будови рослин, модель тіла людини (розбірна), модель-фартух, що відображає внутрішню будову тіла людини, телурій), глобуси), прилади і пристосування, інвентар
---	---	---

Варто привернути увагу до таких змін у Типовому переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143):

- вилучено із засобів навчання мовно-літературної освітньої галузі такі засоби як: 1) репродукції картин, ілюстрації до творів, відповідно до тематики та видів діяльності, передбачених стандартом початкової освіти та навчальною програмою початкової школи; 2) портрети українських, зарубіжних письменників та поетів, а також таких, що писали мовами національних меншин відповідно до вимог навчальних програм з української мови та мов національних меншин;

- додано до засобів навчання математичної освітньої галузі такий перелік приладів та пристосування: танграм, набір для вивчення часток і дробів, навчальний набір грошових знаків України, рахівницю / абакус навчальний, навчально-наочні засоби (наприклад, блоки Дьєнеша, творчі ігри для вивчення цифр, арифметичні / числові / математичні штанги тощо);

- додано до засобів навчання природничої освітньої галузі такий перелік моделей: модель, що відображає кругообіг води в природі, скелет людини, модель будови рослин, модель тіла людини (розбірна), модель-фартух, що відображає внутрішню будову тіла людини, телурій);

- вилучено із засобів навчання природничої освітньої галузі муляжі, а саме: набори фруктів, овочів, коренеплодів, грибів (їстівних та отруйних), тварин.

За результатами дослідження нормативної бази комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання нами було заповнено таблицю 1.6.

Таблиця 1.6

Важлива інформація для розкриття теми дослідження

Зміст інформації	Автор / джерело
У 70-х роках ХХ століття розпочалося експериментальне впровадження кабінетної системи навчання стосовно учнів, які навчалися в 5-8 та 5-10 класах	<i>Енциклопедія освіти</i> [15, с. 375]
В. Волинський, А. Гуржій, В. Самсонов – це засновники кабінетної системи навчання і розробники практико-методичних засад їх створення та ефективного функціонування навчальних кабінетів	<i>Енциклопедія освіти</i> [15, с. 375]
Починаючи з 2006 року, було розроблено 3 переліки засобів навчання та обладнання для початкових класів: - Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264); - Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137); - Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143)	Накази МОН України різних років, а саме: 2006, 2018 та 2020 рр.)
Розвиток українського суспільства, що інформаційно вплинув на зміст переліків засобів навчання та обладнання для початкових класів, які було затверджено наказами МОН України в 2018 та 2020 рр.	Накази МОН України різних років, а саме: 2018 та 2020 рр.)
У Примірному переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів	Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137

початкової школи до засобів навчання нового покоління віднесено комплекс апаратних і програмних засобів навчання, які надають можливість використовувати через комп'ютер різні види інформації (текстову, зображення, картини анімаційні, цифрове відео тощо). Щодо сенсорної дошки, то її рекомендовано використовувати і як пристрій введення даних, і як монітор	
У Типовому переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи йдеться не лише про комп'ютерне обладнання навчальних кабінетів початкової школи, а й визначено вимоги, яким має відповідати оснащення навчального кабінету початкової школи	Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143
Аналіз трьох переліків засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи засвідчив: 1) вплив соціального та технологічного прогресів на вибір засобів, які склали зміст цих переліків; 2) доцільне поєднання традиційних засобів навчання із засобами навчання нового покоління; 3) відповідність стандартам початкової освіти, а саме: Державного стандарту початкової загальної освіти (20.10.2005р.), Державного стандарту початкової освіти (21.02.2018р.); 4) узгодженість спільного використання (змістового, технологічного, функціонального, програмного тощо)	- Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264); - Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137); - Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143)

Отже, кабінетну систему навчання слід розглядати як послідовний і закономірний процес, який суголосний з розвитком школи відповідно до напрямів підвищення якості формування компетентностей, знань, умінь, навичок, активізації процесу навчання на змістово-процесуальному та

мотиваційному рівнях діяльності учнів і вчителя, раціонального застосування новітніх засобів навчання.

Кабінетна система навчання сприяє ефективному використанню засобів навчання та більш швидкому проникненню учнів у зміст того чи іншого матеріалу уроку, оскільки створюються кращі можливості для використання наочності.

Щодо навчального кабінету початкової школи, то цей кабінет організовується в приміщенні, в якому навчаються учні певного класу. Навчальних кабінетів початкової школи стільки, скільки сформовано учнівських колективів 1, 2, 3 та 4 класів. Кожен учитель формує свій навчальний кабінет початкової школи для учнів, яких він навчає. Учителі під час формування навчального кабінету початкової школи та подальшого використання засобів навчання тісно взаємодіють один з одним та забезпечують узгодженість спільного змістового, технологічного, функціонального, програмного використання засобів навчання.

1.3. Комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання: теоретичне підґрунтя та практична реалізованість

Аналіз теоретичного підґрунтування комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання засвідчив, що вчені досліджували процес комплектування та використання різних засобів під час навчання учнів початкової школи.

Процес обладнання засобами навчання кімнат, у яких навчалися учні молодшого шкільного віку, інтенсивно розгорнувся після набуття Україною незалежності і вибудовування національної системи освіти. Учителі наповнювали класні кімнати засобами навчання, які, в першу чергу, відповідали віковим особливостям учнів. Найбільш типовими засобами навчання вважалися роздаткові матеріали, навчальні посібники, магнітні каси букв та цифр, електричні табло, іграшки, предметні малюнки, а також

дидактичні матеріали, які розробляли самі вчителі. Використання засобів навчання було спрямовано спочатку на забезпечення індивідуалізації процесу навчання, а через декілька років на забезпечення чергування різних періодів:

- періоду інтенсивного оволодіння новими знаннями та періоду психологічного розвантаження;
- періоду занять у класі та періоду роботи в дослідницьких майданчиках;
- періодів з активізацією різних видів пізнання навчального матеріалу.

У першому десятиріччі ХХІ століття комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання почало вирізнятися урізноманітненням спрямованості процесу.

Комплектування навчального кабінету початкової школи різними *наочними засобами навчання* має здійснюватися як виважений вибір, що здійснюється з урахуванням [2]:

- змісту і обсягу елемента кожної логічно завершеної частини змісту навчального матеріалу, зокрема необхідної для формування його чуттєвої основи;
- конкретних дидактичних задач і підзадач, які розв'язуються на кожному етапі процесу навчання;
- рівня опорних знань, умінь і навичок, чуттєвого досвіду дітей у конкретній навчально-пізнавальній ситуації;
- об'єктивних умов (пора року, місцеві умови тощо), в яких реалізується процес навчання.

Комплектування навчального кабінету початкової школи *комп'ютером* як *засобом навчання* чинить і позитивні, і негативні впливи. Відповідно до міркувань М. Фіцули [52], використання комп'ютера в процесі навчання сприяє підвищенню в учнів інтересу до навчання, виступає вмотивовуючим фактором, оптимізує процес навчання завдяки привабливим і швидким формам надання інформації, сприяє забезпеченню індивідуалізації та

диференціації навчання, доступу учнів до так званих банків інформації, надає можливості для оперативного отримання необхідних даних в достатньому обсязі, сприяє об'єктивності під час перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок учнів.

Також М. Фіцула [52] акцентує увагу на недоліках використання комп'ютера як засобу навчання. Він зазначає, що робота з комп'ютером швидко стомлює учнів, може погано впливати на зір, викликати комп'ютерну залежність. Комп'ютеризоване навчання не розвиває в учнів здатність чітко та образно висловлювати свої думки, істотно спричинює обмеження випадків усного мовлення. В умовах автоматизованого навчання загострюється індивідуалізм, сповільнюється формування колективізму та взаємодопомоги, інтерес до навчання без використання комп'ютерів швидко згасає.

У підсумку вчений вказує на те, що «загалом спілкування з комп'ютером сприяє розвитку інтелектуального, духовного та морального потенціалів учнів, виховує уміння планувати й раціонально будувати трудові операції, точно визначати цілі діяльності, формує акуратність, точність, обов'язковість» [52, с. 143].

Комплектування навчального кабінету початкової школи *навчальними моделями як засобами навчання* матиме позитивний вплив на ефективність навчання учнів та сприятиме переходу школярів від конкретно-образного мислення до абстрактного лише тоді, коли вчитель [46; 62-64]:

1) розглядатиме кожну модель як спрощений реальний об'єкт (оригінал), в якому абстрагуються лише істотні ознаки, на яких він і має акцентувати увагу учнів.

2) розумітиме функціональне призначення кожної навчальної моделі, а саме: 1) функціональне призначення матеріальних навчальних моделей (надати тривимірне зображення об'єкта та його частин чи групи об'єктів у зменшеному чи збільшеному вигляді); 2) функціональне призначення ідеальних навчальних моделей, зокрема:

- образних моделей (функціональне призначення: схематичних малюнків, схем, карт, планів, діаграм, графіків: передати загальну структуру, істотні зв'язки та певні особливості реальних об'єктів в образній формі);

- знаково-символічних моделей (функціональне призначення: передати особливості та закономірності навколишнього світу за допомогою штучної знаково-символічної мови);

- розумових моделей (функціональне призначення: сприяти формуванню в уяві людини моделі того чи іншого предмета, процесу, явища).

3) вмітиме поетапно організовувати діяльності учнів з моделлю (I етап – сприймання конкретного предмета, явища або їх групи, способу діяльності; II етап – вибір умовних позначень, якими можуть позначатися об'єкти та їхні структурні елементи, зв'язки; III етап – побудова моделі; IV етап – вивчення моделі, осмислення її суті та переведення результатів моделювання на реальні об'єкти;

4) залучатиме учнів до побудови моделей, тобто навчатиме учнів моделювати.

Комплектування навчального кабінету початкової школи *схематичними малюнками та схемами як засобами навчання* матиме позитивний вплив тоді, коли вчитель розуміє різноаспектне призначення цього засобу, як-от: представлення узагальненого образу одного предмета або групи предметів, виділення істотних структурних елементів, ознак, властивостей, які відображають суть та певні закономірності. Т. Байбара [2] зазначає, що на відміну від схематичних малюнків схеми характеризуються:

- значно вищим рівнем абстракції;
- відображенням взаємозв'язків і взаємозалежностей між компонентами схеми;
- використанням у якості умовних позначень окремих термінів, математичних символів, цифр, знаків дій.

Дії учителя з використання схематичного малюнка чи схеми як засобу навчання набудуть позитивних впливів на результативність навчальної діяльності учнів, якщо схематичний малюнок чи схема вводиться під час актуалізації чуттєвого досвіду про об'єкти, явища, процеси або після чуттєвого сприймання предмета, явища. При цьому дії вчителя мають набути спрямованості на те, щоб залучити учнів до цілеспрямованого розгляду об'єкта, опису його за планом, який би найповніше відповідав змісту поняття, та на поступове схематичне його зображення, виконуючи яке вчитель пояснює, як виконати схематичний малюнок (побудувати схему), якими умовними позначеннями слід скористатися під час його (її) розроблення. Така послідовність дій вчителя позитивно вплине як на результати навчання, так і на те, що через певний час учні за аналогією робитимуть схематичні рисунки або схеми.

Комплектування навчального кабінету початкової школи *навчальними сюжетними картинами як засобами навчання* матиме позитивний вплив тоді, коли предмети, об'єкти, процеси чи явища, які вивчаються, розміщуються на передньому плані. За Т. Байбарою [2], навчальним сюжетним картинам притаманний емоційний вплив та високий рівень інформативності, а відтак фокусування на передньому плані дозволяє учням навчитися відрізняти основне і другорядне, істотне та неістотне. Позитивний вплив на ефективність навчання з використанням навчальних сюжетних картин та на створення просторового уявлення про об'єкт вивчення матимуть і дії вчителя, які спрямовані на формування в учнів умінь:

- описувати об'єкти, які зображено на картині, відповідно до поставлених цілей уроку;
- порівнювати їх між собою та з власними спостереженнями;
- встановлювати зв'язки між об'єктами,
- складати тематичну розповідь за картиною тощо.

Комплектування навчального кабінету початкової школи *таблицями як засобами навчання* матиме позитивний вплив тоді, коли:

- демонстраційні таблиці мають відповідні розміри;
- об'єкти, зображені на таблиці, повинні бути достатньої величини, щоб всі учні класу змогли їх детально розглянути (прочитати);
- малюнки, тексти, цифровий матеріал потрібно розміщувати в певній системі, дидактичній послідовності, щоб учні легко могли його прочитати;
- таблиці не замінюють натуральні об'єкти, а доповнюють їх і використовуються як основа актуалізації уявлень, сформованих на основі життєвого та/чи навчального досвіду учнів;
- враховується: а) форма передачі інформації в таблиці (художньо оформлені, цифрові, графічні, текстові і комбіновані); б) зміст і дидактична мета (порівняльні, інструктивні, запитальні, контрольні, довідкові); в) частотність використання (постійно, епізодична, за необхідністю).

Комплектування навчального кабінету початкової школи *гербарним матеріалом як засобом навчання* матиме позитивний вплив на ефективність навчання учнів тоді, коли:

- інше унаочнення дає далеко не повне уявлення про натуральний об'єкт;
- рослина представлена в гербарії повністю, тобто учні можуть визначити її розмір, назвати органи рослини, виявити їх особливості.
- використання гербаріїв має відбуватися у комплексі з іншими наочними засобами навчання (візуальні або аудіовізуальні), які компенсують певні недоліки гербарію (за Т. Байбарою [2], учням важко уявити її колір, деякі особливості рослин).

Комплектування навчального кабінету початкової школи *аудіовізуальними засобами навчання* матиме позитивний вплив на ефективність навчання учнів тоді, коли використання цих засобів буде здійснюватися з урахуванням пізнавальних закономірностей навчальної діяльності учнів, їх підготовленість до сприймання і засвоєння навчального змісту за допомогою цих засобів, забезпечуватиме органічне поєднання засобів навчання з діяльністю вчителя та його словами [52].

Необхідно ретельно продумувати поєднання слова вчителя з використанням того чи іншого засобу навчання, зокрема засоби навчання мають створювати передумови для розширення можливостей використання різних методичних прийомів (пояснення, установка на сприймання, бесіда за змістом засобів навчання, демонстрування (прослуховування), що чергується зі словом учителя (поясненням, коментуванням, постановкою запитань). Щоб досягти зазначеного потрібно, щоб учитель:

- детально проаналізував зміст і мету уроку;
- обміркував логіку вивчення навчального матеріалу;
- визначив обсяг і особливості знань, які пропонуються учням для засвоєння;
- встановив необхідність та доцільність демонстрування предмета, явища або їх зображення;
- відібрати засоби навчання та встановити їх відповідність меті та змісту уроку;
- встановити, на якому пізнавальному досвіді учнів здійснюватиметься вивчення теми уроку;
- визначити методи і прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів, опрацювання нового навчального матеріалу, засвоєння ними знань, умінь і навичок.

Комплектування навчального кабінету початкової школи *аудіовізуальними електронними засобами навчання* матиме позитивний вплив на ефективність навчання учнів тоді, коли використання цих засобів буде сприяти показу і поясненню конкретних чи опосередкованих чуттєво-наочних образів об'єктів, явищ, процесів, взаємозв'язків між ними, які безпосередньо не можна показати у класі або їх показ пов'язаний з великими труднощами.

До такого навчального матеріалу О. Чорноус [56] відносить інформацію про процеси, які недоступні для безпосереднього сприймання за допомогою органів чуттів, а саме:

- явища та процеси, які відбуваються з великою швидкістю;
- процеси, які відбуваються занадто повільно;
- макро- та мікропроцеси, які можна спостерігати за допомогою складних оптичних приладів;

- явища та процеси, які спостерігаються у тих ділянках спектру електромагнітних хвиль, які безпосередньо не сприймаються людиною.

Також аудіовізуальні електронні засоби навчання слід використовувати, щоб продемонструвати учням інформацію про певні історичні події, життя і творчість видатних українських письменників, поетів, художників, про красу природи, військово-патріотичне виховання тощо.

Аналіз напрацювань І. Дідковського [14] щодо подачі навчального матеріалу за допомогою аудіовізуальних електронних засобів навчання супроводжується негативними впливами, які потрібно враховувати. Це: збільшення навчального навантаження; суттєві зміни параметрів мікроклімату приміщення (класу). Через це використання аудіовізуальних електронних засобів навчання має здійснюватися за дотримання ергономічних умов, які об'єднані в такі три групи:

- І група умов: забезпечення раціонального розміщення у класі комп'ютерної, відеопроєкційної техніки, іншого навчального обладнання; встановлення раціонального співвідношення між силою звуку і відстанню від учнів до екранного зображення;

- II група умов стосується створення сприятливих умов для роботи вчителя з використанням аудіовізуальних електронних засобів навчання – це: створення шкільної відеотеки з необхідними методичними рекомендаціями щодо їхнього застосування; організація роботи шкільної відеотеки;

- III група умов стосується регламентованого використання аудіовізуальних електронних засобів навчання – це: дотримання тривалості демонстрування аудіовізуальних електронних засобів навчання під час проведення одного заняття, протягом навчального дня, упродовж тижня.

Відповідно до наукових напрацювань Л. Ткачова [50], раціональним є застосування аудіовізуальних електронних засобів навчання для інтенсифікації та раціоналізації таких процесів, як:

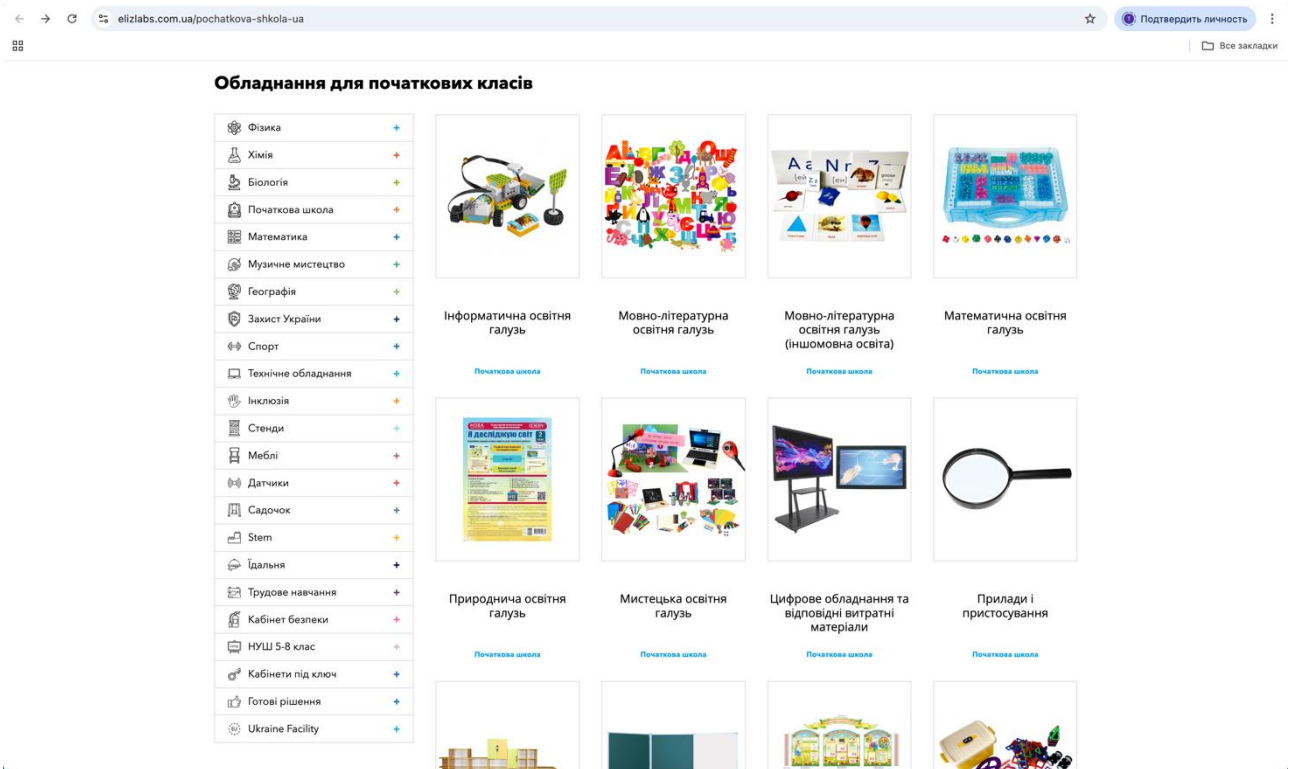
- презентація теми уроку (заняття), постановка мети, цілей, завдань, які потрібно вирішити, досягти;
- перевірка якості засвоєння учнями раніше вивченого навчального матеріалу;
- ознайомлення учнів зі змістом запитань, завдань, задач, на які потрібно дати відповіді, вирішити, розв'язати;
- унаочнення (малюнками, схемами, таблицями, змістом задач, вправ) відповідей учнів.

Функціональне призначення використання аудіовізуальних електронних засобів навчання: унаочнення слів учителя; ознайомлення учнів з планом вивчення теми уроку, системи уроків; актуалізація знань, необхідних для якісного сприймання, усвідомлення та засвоєння навчального матеріалу; вмотивування учнів до навчальної діяльності; унаочнення зміни навчальної роботи; повідомлення змісту домашнього завдання тощо.

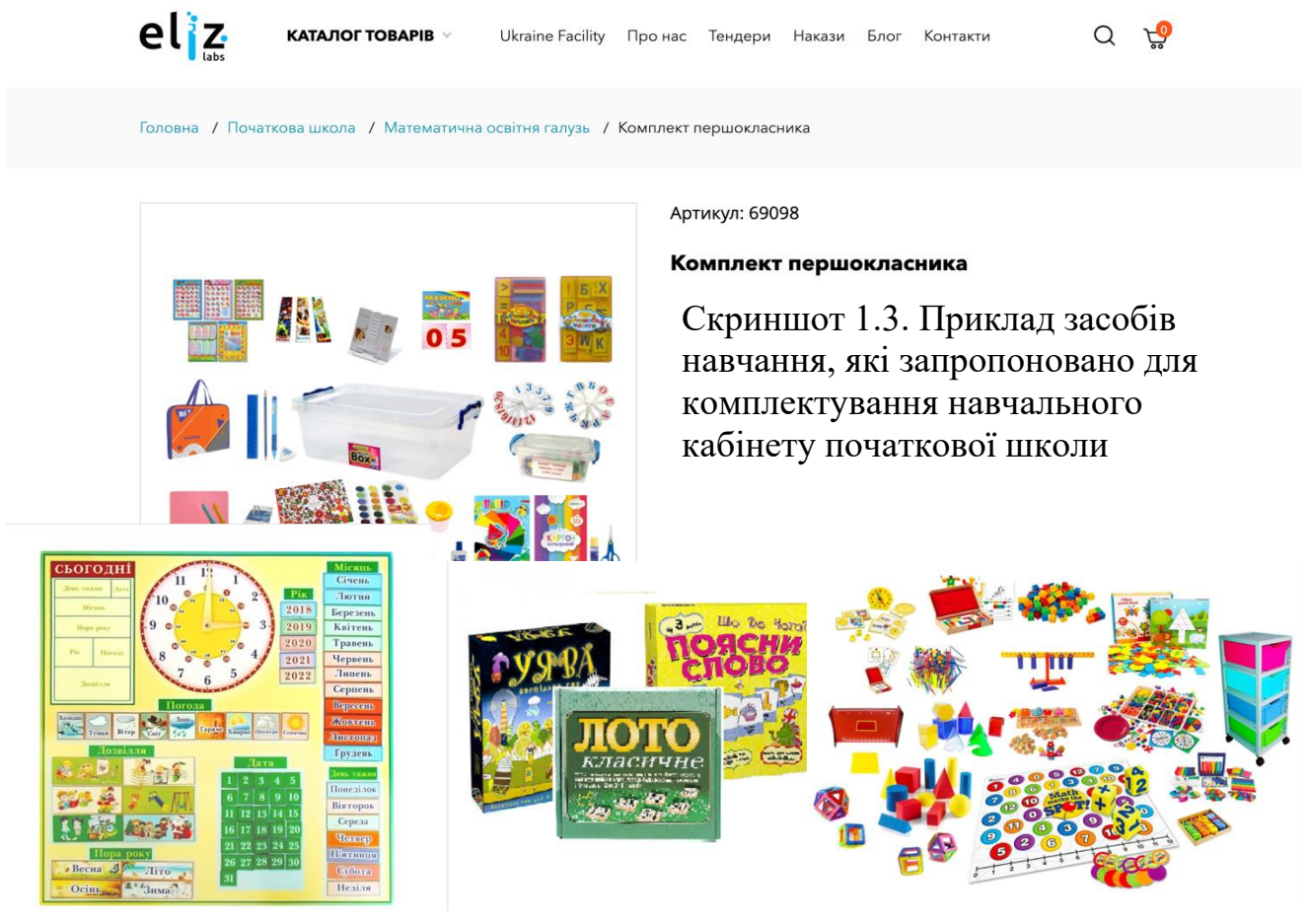
Відповідно до наукових доробків М. Савчина [48], добір засобів навчання має здійснюватися з огляду на створення умов для таких дій, як: прийняття учнями самостійних рішень; самостійної орієнтації в інформації, здатності до її відбору (вибору); реалізації прогнозуючих і виконавських зусиль; опори на власну думку.

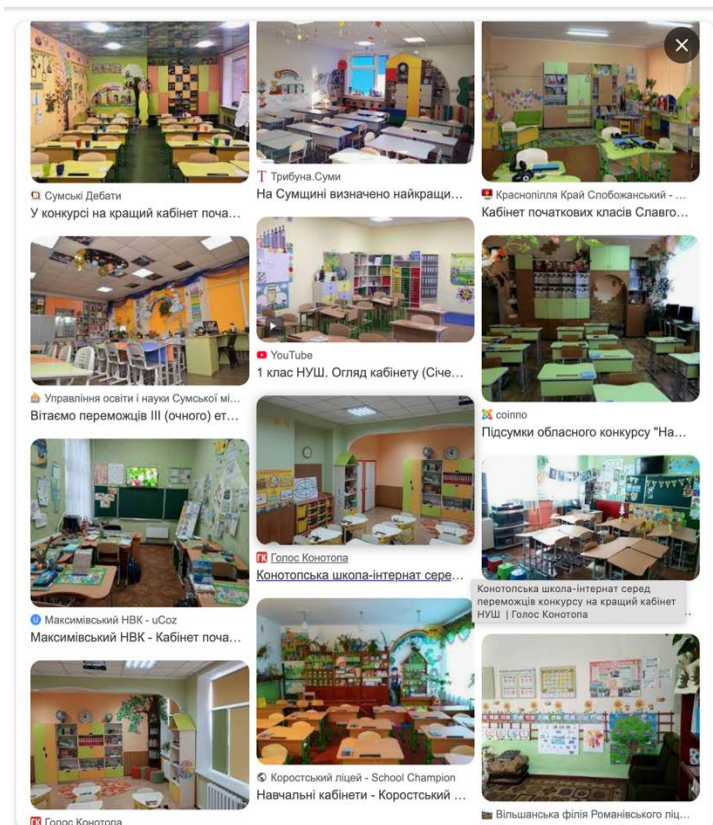
Зазначений перелік дій стимулює напруження інтелектуальних сил, передбачає здійснення самоконтролю, самодіагностики, самопрогнозування.

Також ми дослідили практичну реалізацію комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання. Скриншотами 1.2 та 1.3 підтверджено продаж засобів навчання з використанням мережі «Інтернет».

Скриншот 1.2. Наявність продажу засобів навчання для комплектування навчального кабінету початкової школи, систематизованих за освітніми галузями

Під час вивчення практичної реалізації комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання нашу увагу привернули результати обласного конкурсу «На кращий кабінет початкової школи».

Скриншот 1.3. Приклад вебзвітів про проведення конкурсу «На кращий кабінет початкової школи» в областях України

Пострелізи проведення конкурсу супроводжувалися фотографіями кабінетів початкової школи, які журі визначило переможцями та лауреатами цього конкурсу.

Скриншот 1.4. Кабінет початкових класів Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів № 10 (учитель Циганкова І.В.), який визначено переможцем за результатами обласного конкурсу

Навчальний кабінет Сумської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №10 імені О.Бутка м. Суми відзначається упровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес. Кабінет забезпечений мультимедійним комплексом. Комп'ютери приєднано до шкільної мережі, підключено до Internet, створено медіатеку. Презентація цього кабінету вчителем Циганковою І.В. відрізняється науковістю та системністю в побудові. Демонструючи можливості кабінету, учитель обґрунтував практичну спрямованість навчання щодо використання особистого досвіду школярів, оволодіння ними вмінням застосовувати знання в нових ситуаціях.

У кабінеті початкових класів закладу освіти створено комфортне освітнє середовище. Кабінет у повному обсязі оснащено сучасними засобами навчання та шкільним обладнанням, що дає можливість створити оптимальні умови для організації освітнього процесу та всебічного розвитку здобувачів початкової освіти Нової української школи. Освітній простір організовано таким чином, що допомагає дітям самостійно виявити та розкрити свої творчі здібності, без нав'язування знань педагога; відтворення ергономічного функціонального простору, що допускає певні трансформації, здатного налаштуватися на певні види діяльності.

Скриншот 1.5. У конкурсі на кращий кабінет початкових класів області перемогла школа Глухівщини

Скриншот 1.6. Приклади кабінетів початкової школи, які брали участь у конкурсі «На кращий кабінет початкової школи»

У пострелізі до фотографій (скриншот 1.6) зазначено, що кабінети відповідають вимогам Нової української школи, створюють комфортне освітнє середовище, дієві осередки для проведення як уроків, так і позакласних заходів на сучасному рівні. Наповнюваність кабінетів сприяє реалізації діяльнісного та інтегрованого підходів у навчанні. Шкільні меблі відповідають, по-перше, санітарно-гігієнічним вимогам, по-друге, віковим особливостям учнів.

Отже, педагогічна наука і педагогічна діяльність знаходиться в постійному розвитку, акумулюючи та відтворюючи поступ у цьому розвитку на науково-технічному, психолого-педагогічному та методичному рівнях, розвиваються і засоби навчання. Тобто, існує зв'язок між розвитком педагогічної науки і педагогічної діяльності та розвитком засобів навчання. Еволюційний розвиток засобів навчання, у першу чергу, визначається

потребами педагогічної практики та спрямовується на задоволення суспільних викликів та освітніх запитів.

Узагальнивши напрацювання вчених, ми виокремили такі особливості комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання:

1) комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має здійснюватися з дотриманням вимог, визначених чинним нормативним документом;

2) комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має здійснюватися з урахуванням позитивних та негативних впливів засобів навчання на ефективність навчальної діяльності учнів (негативні впливи засобів навчання стосуються: впливу на стан здоров'я учнів (як-от, тривала робота за комп'ютером); перешкоджання переходу учнів від конкретно-образного мислення до абстрактного (у разі надмірного унаочнення процесу навчання));

3) комплектування навчального кабінету початкової школи має реалізовуватися з урахуванням функціонального призначення того чи іншого засобу навчання, зокрема комп'ютера, навчальних моделей, схематичних малюнків, схем, навчальних сюжетних картин, таблиць, гербаріїв, аудіовізуальних засобів навчання, аудіовізуальних електронних засобів навчання тощо;

4) комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має реалізовуватися з урахуванням індивідуальних психофізіологічних особливостей учнів класу та відмінностей у сформованості їхньої готовності до здійснення навчальної діяльності;

5) комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має враховувати зонування класної кімнати для навчання учнів початкової школи.

Висновки до розділу 1

Нами встановлено, що терміном *засоби навчання* позначають різні смисли, а саме: певну цілісність; елемент у педагогічній системі; об'єкт між суб'єктами процесу навчання; те, що використовується для організації освітнього процесу в цілому та навчальної діяльності зокрема.

Засоби навчання розглядаються і в широкому розумінні значення слова (як знаряддя праці вчителя, як знаряддя навчальної діяльності учнів, як інструмент сприяння оптимальному поєднанню теоретичних і практичних компонентів знань, як спосіб приведення сфери освіти у відповідність до рівня суспільного розвитку, зокрема до наукових та технологічних досягнень), і у вузькому розумінні значення слова (це те, що використовує вчитель для організації освітнього процесу в цілому та навчальної діяльності учнів зокрема).

Узагальнено дані про способи класифікації засобів навчання різними вченими. Зокрема ми встановили, що вчені класифікують засоби навчання з урахуванням: міри наростання можливості замінити дії вчителя та автоматизувати дії учнів (В. Оконь); способу подання інформації (О. Савченко); функціонального призначення (М. Фіцула); способу унаочнення навчального матеріалу (Н. Мойсеюк); складових інформаційно-телекомунікаційних технологій (Т. Мієр, Л. Голодюк, С. Омельчук, В. Савош, Г. Бондаренко, Н. Руденко, Р. Шпіца); специфіки цифрових інструментів та сервісів (Р. Гуревич, В. Кобися, А. Кобися, С. Кізім, А. Куцак, Н. Опушко).

У 70-х роках XX століття розпочалося експериментальне впровадження кабінетної системи навчання стосовно учнів, які навчалися в 5-8 та 5-10 класах. Засновники кабінетної системи навчання і розробники практико-методичних засад їх створення та ефективного функціонування навчальних кабінетів виступили В. Волинський, А. Гуржій, В. Самсонов.

Починаючи з 2006 року, було розроблено три переліки засобів навчання та обладнання для початкових класів: 1) Базовий перелік засобів

навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264); 2) Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137); 3) Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143).

У Базовому переліку засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264) йдеться і про засоби навчання нового покоління, так звані мультимедійні системи. Ці системи являють собою комплекс апаратних і програмних засобів навчання, які надають можливість використовувати через комп'ютер різні види інформації (текстову, зображення, картинки анімаційні, цифрове відео тощо). Сенсорну дошку рекомендовано використовувати і для введення даних, і як монітор.

У нормативному документі (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143) значна увага звертається на вимоги до комп'ютерного обладнання навчальних кабінетів початкової школи (йдеться про навушники, флеш-накопичувачі, мережеве обладнання, модулі для зберігання планшетів та ноутбуків) та зазначається, що характеристики комп'ютерного обладнання навчальних кабінетів початкової школи мають відповідати оптимальним вимогам до програмного забезпечення.

Встановлено, що оснащення навчального кабінету початкової школи має відповідати вимогам, які визначено Наказом МОН України від 07.02.2020р. №143. Це: 1) відповідність стандарту початкової освіти; 2) необхідність та достатність матеріального й методичного забезпечення освітнього процесу для повної реалізації освітніх та навчальних програм; 3) комплектність та модульність, що враховують реальні особливості закладів загальної середньої освіти та потреби учасників освітнього процесу; 4) відповідність вимогам санітарного законодавства, пожежній та електробезпеці, вимогам охорони здоров'я здобувачів освіти і охорони праці працівників закладів загальної середньої освіти; 5) універсальність (можливість застосування

навчального обладнання для вирішення комплексу завдань у освітній і позаурочній діяльності, в різних освітніх галузях, з використанням різних методик навчання тощо); 6) забезпечення ергономічного режиму роботи учасників освітнього процесу; 7) узгодженість спільного використання (змістового, функціонального, технологічного, програмного тощо).

Також у Наказі МОН України від 07.02.2020р. №143 зазначено, що засоби навчання та обладнання (крім деяких витратних матеріалів), що поставляються та використовуються в освітньому процесі в початковій школі, повинні мати гігієнічний сертифікат або висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, та технічний паспорт на виріб, та декларацію про відповідність вимогам технічних регламентів; бути укомплектованими інструкціями про використання та зберігання українською мовою, та обов'язковим методичним забезпеченням для різних видів робіт відповідно до навчальних програм початкової школи.

Розробляючи наукове підґрунтя процесу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання вчені звертають увагу на позитивні та негативні впливи засобів навчання на ефективність навчальної діяльності учнів, використання різних засобів навчання, функціональне призначення того чи іншого засобу навчання, на реалізацію комплексного підходу до їх використання, на врахування індивідуальних відмінностей у сформованості навчальної діяльності в учнів під час реалізаційної опори на певний засіб навчання.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМПЛЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КАБІНЕТУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ

2.1. Актуальний стан готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання (констатувальний етап педагогічного експерименту)

З метою дослідження актуального стану готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання нами було спроектовано дії, які необхідно було зробити на кожному із етапів.

На першому етапі ми вирішили, що потрібно дослідити суть терміна *готовність*. Усвідомлення суті цього терміна буде сприяти тому, що ми усвідомлено сформулюємо визначення терміна *готовність вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання* та виокремимо компоненти готовності.

На другому етапі ми вбачали доцільність у з'ясуванні суті термінів *критерій* і *показник* та доборі до кожного із компонентів готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання відповідних їм критерії та показники.

На третьому етапі ми запланували спрямувати нашу роботу на розроблення змісту анкети та проведення анкетування. Для цього потрібно було проаналізувати відповіді вчителів на запитання анкети, з'ясувати, які запитання викликали у них інтелектуальні утруднення. Цю інформацію ми планували використати для розподілу вчителів за рівнями сформованості готовності до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання та для складання характеристик кожного з рівнів.

Виконання спроектованого дало результати. У виданні *Енциклопедія освіти* наведено визначення *готовності*, яке поміж іншого включає такі дані:

1) мотиваційний контекст (стосується спонукальних якостей стосовно виконання того чи іншого виду діяльності, як-от, мотивів пізнання, мотивів ціледосягнення, мотиву самореалізації тощо);

2) операційний контекст (передбачає володіння певними знаннями, сформованість певних умінь, навичок);

3) соціально-психологічний контекст (стосується певного рівня зрілості особистісної комунікативної сфери, вміння долучатися до певного виду діяльності, підтримувати стосунки з іншими учасниками освітнього процесу, передбачати конфлікти та уникати їх);

4) психофізіологічний контекст (виявляється на рівні готовності організму до дій у певному напрямі) [15, с. 138].

Сформульоване визначення терміна *готовність вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання* ми навели в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Визначення терміна	Автор
Готовність вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання – це складне психічне утворення, яке включає в себе мотив до самореалізації на основі саморозвитку та здатність до добору засобів навчання з урахуванням відповідних знань та вмінь	Сформульовано нами

У контексті цього визначення ми заклали три компонента готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання:

- I компонент – мотиваційний;
- II компонент – знаннєвий;
- III компонент – діяльнісний.

У таблиці 2.2 встановлено відповідність між компонентами готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання та відповідними їм критеріями та показниками.

Таблиця 2.2

Компоненти, критерії та показники визначення рівнів сформованості готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційний	Мотиваційно-ціннісний	вияв внутрішньої готовності до самореалізації на основі саморозвитку
Знаннєвий	Знаннєво-орієнтувальний	володіння знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування та особливості здійснення комплектування
Діяльнісний	Процесуально-діяльнісний	сформованість уміння комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням особливостей здійснення комплектування

Деталізуючи показники процесуально-діяльнісного критерію, вважаємо за доцільне навести:

- 1) перелік вимог до оснащення навчального кабінету початкової школи засобами навчання (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143);
- 2) перелік особливостей здійснення комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

Наказом МОН України від 07.02.2020р. №143 було затверджено такі вимоги до оснащення навчального кабінету початкової школи засобами навчання:

3. Оснащення навчального кабінету початкової школи повинно відповідати вимогам:

- стандарту початкової освіти;
- необхідності і достатності матеріального та методичного забезпечення освітнього процесу для повної реалізації освітніх та навчальних програм;
- комплектності і модульності, що враховують реальні особливості закладів загальної середньої освіти та потреби учасників освітнього процесу;
- відповідності вимогам санітарного законодавства, пожежній та електробезпеці, вимогам охорони здоров'я здобувачів освіти і охорони праці працівників закладів загальної середньої освіти;
- універсальності – можливості застосування навчального обладнання для вирішення комплексу завдань у освітній і позаурочній діяльності, в різних освітніх галузях, з використанням різних методик навчання тощо;
- забезпеченості ергономічного режиму роботи учасників освітнього процесу;
- узгодженості спільного використання (змістового, функціонального, технологічного, програмного тощо).

Додамо, що нами було визначено такий перелік особливостей здійснення комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання:

- педагогічні особливості (комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має здійснюватися з урахуванням педагогічного закону, педагогічних закономірностей та педагогічних принципів);
- організаційні особливості (комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання може здійснюватися змінним, сталим та зональним способами);
- психологічні особливості (комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має враховувати візуальне, аудіальне і кінестетичне сприймання учнями навчального матеріалу; індивідуальні відмінності у сформованості в учнів параметрів навчальної діяльності (характер спонукання навчальної діяльності, регулювання навчальних дій, якість і ґрунтовність виконання навчальних дій), а також сформованість в учнів умінь на певному рівні).

У таблиці 2.3 діагностичний інструментарій було узгоджено з компонентами, критеріями та показниками визначення рівнів сформованості готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

Таблиця 2.3

Узгодження діагностичного інструментарію з компонентами, критеріями та показниками визначення рівнів сформованості готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання

Компоненти	Критерії	Показники	Діагностичний інструментарій
Мотиваційний	Мотиваційно-ціннісний	вияв внутрішньої готовності до самореалізації на основі саморозвитку	Діагностика спрямованості особистості на саморозвиток (Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Марченко В. М. [26])
Знаннєвий	Знаннєво-орієнтувальний	володіння знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування та особливості здійснення комплектування	Анкета (розроблено нами)
Діяльнісний	Процесуально-діяльнісний	сформованість умінь комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням особливостей здійснення комплектування	Діагностичні завдання – це завдання на добір засобів навчання відповідно до освітніх галузей та освітнього процесу в 1, 2, 3 та 4 класах в цілому

Аналіз діагностики спрямованості особистості на саморозвиток (Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Марченко В. М. [26]) засвідчив переважання високого рівня готовності респондентів до саморозвитку.

Також ми з'ясували домінуючий напрям саморозвитку вчителів. Це засоби навчання нового покоління та їх використання в освітньому процесі.

Аналіз результатів анкетування виявив інтелектуальні утруднення під час комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання. Деталізуємо зазначене відповідно до запитань, які було сформульовано в анкеті.

У результаті аналізу першого запитання анкети (Що, на вашу думку, означає термін «засоби навчання»?) встановлено, що вчителі відносять до засобів навчання все те, що вони використовують під час навчання учнів. До засобів навчання вчителі віднесли як комп'ютер, принтер, екран, так і об'єкти природи, дитячі іграшки, книги, таблиці тощо.

Відповідь на друге запитання анкети (Які засобами навчання ви найчастіше використовуєте в роботі?) сприяла виявленню засобів навчання, яким учителі надають перевагу. Встановлено, що такими засобами виявився комп'ютер та екран, які в своїй сукупності використовуються вчителями для демонстрування тих чи інших об'єктів, презентацій, змісту завдань, вправ, тестів, правильних відповідей, критеріїв оцінювання робіт учнів тощо.

Аналіз відповіді на третє запитання анкети (Що, на вашу думку, означає термін «комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання»?) виявив, що під комплектуванням вчителі розуміють добір засобів навчання, які будуть використовуватися ними під час організації навчальної та позанавчальної діяльності учнів.

У результаті аналізу четвертого запитання анкети (З чого, на вашу думку, потрібно розпочинати комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?) з'ясовано, що процес комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання розглядається на засіданнях шкільного об'єднання вчителів початкових класів, обговорюються

різні питання, а саме: вимоги до оснащення навчального кабінету початкової школи засобами навчання, затверджені Наказом МОН України від 07.02.2020р. №143; ергономічний режим використання засобів, використання засобів в навчальний та позанавчальний час, взаємообмін засобами навчання тощо.

Аналіз відповіді на п'яте запитання анкети (Який ви маєте власний досвід комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?) виявив, що у переважній більшості випадків учителі комплектують навчальний кабінет засобами навчання, які надходять від МОН України, купленими за власні кошти (календар природи, азбука тощо), часто використовують власні розробки (картки, схеми, презентації, завдання, розроблені з використанням сучасних комп'ютерних інструментів тощо). Засоби навчання розміщують у спеціальних боксах, папках, кишеньках; часто вдаються до каталогізування за освітніми галузями.

Відповідь на шосте запитання анкети (Які, на вашу думку, особливості комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?) сприяла складанню такого переліку особливостей, які виокремили вчителі початкових класів:

- дотримання унормованих Наказом МОН України від 07.02.2020р. №143 вимог до оснащення навчального кабінету початкової школи засобами навчання;
- врахування власного досвіду ефективного використання тих чи інших засобів навчання;
- врахування відгуку учнів на використання тих чи інших засобів навчання;
- систематизація засобів навчання за: освітніми галузями; за зонуванням приміщення класу для швидкого наповнення зон засобами навчання; за різною тематикою та навчальними предметами (у комп'ютері).

Аналіз відповіді на сьоме запитання анкети (Яких знань вам особисто бракує для ефективного комплектування навчального кабінету початкової

школи засобами навчання?) виявив, що вчителі виявили інтерес до різних способів комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, а також до фінансового питання придбання засобів навчання.

У результаті аналізу восьмого запитання анкети (Яких умінь вам особисто бракує для ефективного комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?) з'ясовано, що вчителям бракує уміння по-новому комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання.

Проаналізувавши виконання завдань на добір засобів навчання відповідно до освітніх галузей та освітнього процесу в 1, 2, 3 та 4 класах в цілому, ми встановили необхідність у акцентуванні уваги вчителів на педагогічному законі, педагогічних закономірностях та педагогічних принципах, які впливають на ефективність комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання. Також звернули увагу на відсутності у досвіді вчителів з комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання уміння врахувати типи сприймання учнями інформації.

З урахуванням результатів констатувального етапу педагогічного експерименту, а саме: аналізу результатів анкетування вчителів експериментальної та контрольної груп, а також результатів виконання ними завдань на добір засобів навчання відповідно до освітніх галузей та освітнього процесу в 1, 2, 3 та 4 класах в цілому було заповнено таблицю 2.4.

За результатами порівняння даних контрольної та експериментальної груп учителів за рівнями (високий, середній та початковий) встановлено, що відмінність між ними складає 0,1% – для високого та початкового рівнів, тобто відхилення задовольняє вимозі число $\leq 0,1\%$ і є допустимим.

Висновок: на початку педагогічного експерименту контрольна та експериментальна групи учителів мають однаковий рівень готовності до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, зокрема домінування середнього та початкового рівнів.

Таблиця 2.4

Рівні сформованості готовності вчителів контрольної та експериментальної груп до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання (за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту; %)

Рівні	Контрольна група		Динаміка	Експериментальна група		Динаміка
	Конста-туваний етап	Формува-льний етап		Конста-туваний етап	Форму-вальний етап	
Високий	5,2			5,1		
Середній	46,6			45,7		
Початковий	48,2			49,1		

Для проведення констатувального та формувального етапів експерименту було складено три характеристики готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання. Для зручності їхній зміст представлено таблично (таблиці 2.5-2.7).

Таблиця 2.5

Характеристика високого рівня готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами

Високий рівень	вияв внутрішньої готовності до самореалізації на основі саморозвитку
Високий рівень	володіння знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування та особливості здійснення комплектування
Високий рівень	сформованість вміння комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням особливостей здійснення комплектування

Таблиця 2.6

Характеристика середнього рівня готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами

Високий рівень	вияв внутрішньої готовності до самореалізації на основі саморозвитку
Середній рівень	володіння знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування та особливості здійснення комплектування
Початковий	сформованість вміння комплектувати навчальний кабінет

рівень	початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням особливостей здійснення комплектування
--------	--

Таблиця 2.7

Характеристика початкового рівня готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами

Середній рівень	вияв внутрішньої готовності до самореалізації на основі саморозвитку
Середній рівень	володіння знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування та особливості здійснення комплектування
Початковий рівень	сформованість вміння комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням особливостей здійснення комплектування

Отже, на констатувальному етапі педагогічного експерименту нами було розроблено діагностичний інструментарій відповідно до мотиваційного, знаннєвого та діяльнісного компонентів готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, складено характеристики високого, середнього та початкового рівнів готовності вчителів контрольної та експериментальної груп до досліджуваного нами процесу. Також було проведено анкетування респондентів з використанням запитань анкети, проаналізовано й узагальнено анкетні дані та виконання вчителями експериментальної та контрольної груп завдань на добір засобів навчання відповідно до освітніх галузей та освітнього процесу в 1, 2, 3 та 4 класах в цілому. Також сформульовано висновок про переважання середнього та початкового рівнів готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

2.2. Педагогічні, організаційні та психологічні особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання (формувальний етап педагогічного експерименту)

Під час констатувального етапу педагогічного експерименту було виявлено інтелектуальне утруднення, яке виникло у вчителів під час виконання завдання про різні способи реалізації комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання. Без утруднень учителі вказали на такий спосіб комплектування, за якого оснащення навчального кабінету початкової школи відповідає вимогам, які визначено Наказом МОН України від 07.02.2020р. №143. Це:

- 1) відповідність стандарту початкової освіти;
- 2) необхідність та достатність матеріального й методичного забезпечення освітнього процесу для повної реалізації освітніх та навчальних програм;
- 3) комплектність та модульність, що враховують реальні особливості закладів загальної середньої освіти та потреби учасників освітнього процесу;
- 4) відповідність вимогам санітарного законодавства, пожежній та електробезпеці, вимогам охорони здоров'я здобувачів освіти і охорони праці працівників закладів загальної середньої освіти;
- 5) універсальність (можливість застосування навчального обладнання для вирішення комплексу завдань у освітній і позаурочній діяльності, в різних освітніх галузях, з використанням різних методик навчання тощо);
- 6) забезпечення ергономічного режиму роботи учасників освітнього процесу;
- 7) узгодженість спільного використання (змістового, функціонального, технологічного, програмного тощо).

На наше переконання, різні способи комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання, перш за все, визначаються особливостями комплектування навчальних кабінетів початкової школи

засобами навчання, серед яких ми виокремили педагогічні, організаційні та психологічні. Для опрацювання з учителями експериментальної групи різних способів комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання було розроблено три кейси: педагогічний, організаційний та психологічний.

Перший кейс містив завдання та текст *Вплив педагогічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.*

Другий кейс об'єднував у собі завдання та текст *Вплив організаційних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.*

Третій кейс містив завдання та текст *Вплив психологічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.*

Далі наведено наповнення кейсів.

Кейс 1. *Прочитайте текст «Вплив педагогічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання».*

Поміркуйте, що вчитель має враховувати, у першу чергу, здійснюючи обрання того чи іншого способу комплектування навчальних кабінетів початкової школи.

Вплив педагогічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання

Процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання має реалізовуватися з урахування змісту педагогічного закону та педагогічних закономірності, оскільки вони

- відображають істотні, стійкі, повторювані та необхідні зв'язки між явищами об'єктивної дійсності;

- використовуються в освітньому процесі в ранзі норми, базової основи регулювання дій вчителя та учнів.

Закон обумовленості результатів навчання учнів характером їхньої діяльності та спілкування. Цим законом розкривається вплив на результати навчання учнів процесів, які формують особистість, і стосуються організації пізнавального процесу, забезпечення певного рівня самостійності учнів, продуктивності їхньої діяльності. Законом утверджується, що найсильніший вплив на результати навчання мають засоби навчання які використовує вчитель організовуючи діяльність учнів, а також форми організації навчальної діяльності та методи взаємодії.

У науковому джерелі [9] наведено такі закономірності використання засобів навчання:

1. Використання реальних об'єктів пізнання як засобів навчання забезпечує природовідповідний характер навчання, оскільки виявляється для учнів більш доступним і ефективним, ніж пізнання, яке розпочинається з теоретичних абстракцій.

2. Побудова підручників як засобів навчання на діяльнісній основі передбачає в них види діяльності, які забезпечують посилення розвивального компоненту навчання.

3. Інтерактивний характер комп'ютерних програм, електронних гіпертекстових підручників, а також комунікаційних засобів мережі «Інтернет» (чат, веб-форуми, телеконференції) підвищують продуктивність навчання в порівнянні з технічними засобами навчання без організації зворотного зв'язку (відеофільми, діапозитиви тощо).

Принцип наочності регулює відношення, взаємозв'язок, і переходи конкретно-образних елементів у пізнанні в абстрактні. Основа реалізації цього принципу навчання ґрунтується на тому, що ефективність процесу навчання залежить від залученості всіх органів чуття до сприймання тієї чи іншої інформації. Це і безпосередні зорові сприймання, і сприймання через моторні, й тактильні відчуття, і смакові відчуття (у разі доцільності).

Принцип наочності включає в себе два положення:

- 1) необхідність базувати процес навчання на конкретних образах, що безпосередньо сприймаються;
- 2) розвивати абстрактне мислення дітей.

Реалізуючи принцип наочності, слід спрямовувати педагогічні дії і на розвиток наочно-образного мислення з опорою на певний засіб, і на розвиток абстрактно-логічного мислення, і на комплексне використання засобів. Адже, за результатами дослідної перевірки ефективності запам'ятовування встановлено, що при слуховому сприйманні засвоюється 15% інформації, при зоровому – 25%, а за комплексного використання зорового і слухового сприймання – 65%. Також у дослідженнях фізіологів встановлено, що 80% інформації людина сприймає через зоровий аналізатор. Пропускна здатність каналів прийому й переробки інформації по лінії «вухо-мозок» складає 50000 біт/с, а по лінії «око-мозок» пропускна здатність становить 50000000 біт/с [Н. Мойсеюк]. Ці наукові дані доводять необхідність комплексного підходу до використання засобів навчання, зокрема словесних і несловесних (наочних, зорових).

Принцип поєднання різних методів і засобів навчання в залежності від задач і змісту. Під час організації навчання учнів використовується широке коло різних засобів. Завдання вчителя обрати найдоцільніше поєднання різних засобів навчання. Якщо вибір засобів навчання відповідає поставленим задачам, враховує особливості змісту і можливості учнів, то ефективність навчання виявляється максимально можливою у відповідних умовах. Добра обізнаність з функціональними можливостями традиційних та сучасних засобів навчання дозволить відібрати найбільш раціональне їх поєднання у відповідних умовах.

Кейс 2. *Прочитайте текст «Вплив організаційних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання».*

Поміркуйте, про які три способи комплектування навчальних кабінетів початкової школи йдеться у цьому тексті. Виокремте ці способи та дайте їм назву.

Вплив організаційних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання

Обладнання приміщень для організації навчальної взаємодії молодших школярів із об'єктами шкільного середовища може реалізовуватися за трьома способами. Першим способом передбачено комплектування кабінетів для кожного класу початкової школи з відповідною наочністю, роздатковим матеріалом, фоно- і відеотекою, макетами, моделями, муляжами, обладнанням для письма, малювання, фізичних вправ, вимірювання і креслення, виготовлення саморобок тощо. Закінчуючи перший клас, діти переходять до кабінету з обладнанням для другого класу, потім для третього, а згодом і для четвертого класу. За реалізації першого варіанту створюються сприятливі умови для взаємодії учнів різних класів. Учні 3 та 4 класів матимуть можливість долучитися до навчання учнів 1 та 2 класів.

Другий спосіб комплектування кабінетів засобами навчання вважається традиційний, оскільки передбачає перебування учнів впродовж чотирьох років навчання в одній класній кімнаті. Її комплектування засобами навчання має охоплювати весь спектр засобів навчання, які необхідні для навчання учнів з першого по четвертий клас.

Третій спосіб комплектування засобами навчання шкільних приміщень враховує зонування останніх, зокрема здійснюється за функціональним призначенням (зона відкриттів, зона новин, зона матеріалів, комунікативна зона, тематична зона, зона тиші, зона вчителя) та спрямовується на організацію фронтальної, групової роботи, обговорень, відпочинку, проведення «Ранкових зустрічей» тощо.

Кейс 3. Прочитайте текст *«Вплив психологічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання»*.

Поміркуйте, про які способи комплектування навчальних кабінетів початкової школи йдеться у цьому тексті. Виокремте ці способи та дайте їм назву.

Вплив психологічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання

У наукових доробках А. Цимбалару [53; 54] йдеться про оснащення окремих класних кімнат як кабінетів для візуального, аудіального і кінестетичного сприймання матеріалу учнями початкової школи. Учена пропонувала *комплектувати засобами навчання кабінети відповідно до функціонального призначення самих кабінетів* таким чином:

- кабінет для аудіального сприймання облаштувати лінгафонною системою і/або магнітофонами, програвачами, а також плеєрами (диктофонами) з навушниками;

- кабінет для візуального сприймання матеріалу – інтерактивною дошкою, планшетами і/чи відеоапаратурою (телевізор, відеоплеєр тощо), навісними екранами, рідерами;

- кабінет для кінестетичного сприймання – спортивним інвентарем, письмовим приладдям, комплектами для ручної праці тощо.

У науковій праці Н. Іваницької [23] пропонується комплектувати засоби навчання з урахування індивідуальних особливостей учнів, рівня розвитку їх здібностей, сформованого досвіду здійснення пізнавальних дій. Узагальнено міркування вченої представлено схемою 2.1.

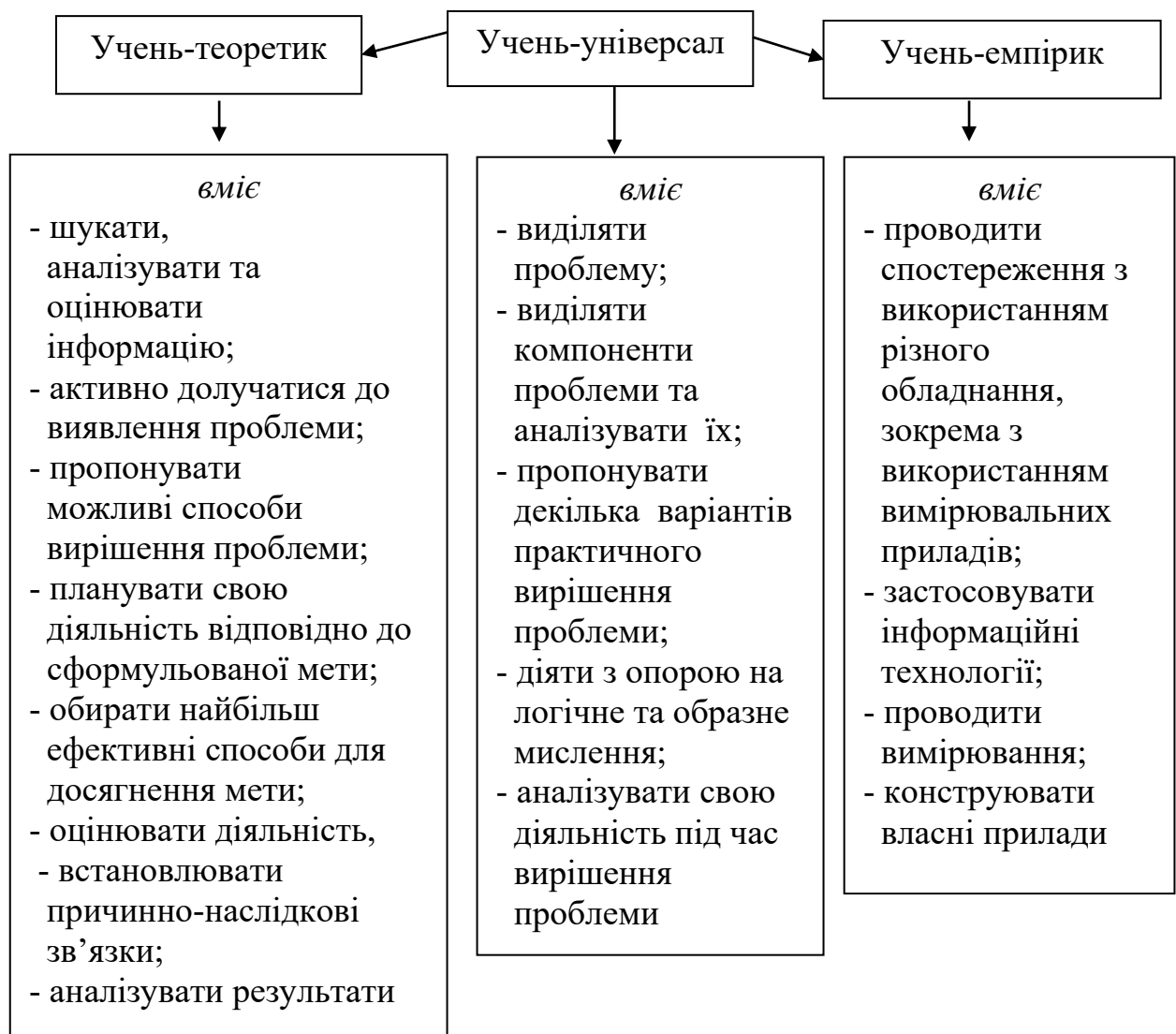

Схема 2.1. Комплектування засобів навчання з урахування типів здійснення пізнавальних дій учнями

Комплектування засобів навчання має враховувати індивідуальні відмінності у сформованості в учнів таких параметрів навчальної діяльності, як (таблиця 2.8):

- характер спонукання навчальної діяльності;
- регулювання навчальних дій;
- якість і ґрунтовність виконання навчальних дій.

Таблиця індивідуальних відмінностей у сформованості в учнів навчальної діяльності (розроблено автором М. Савчин [48])

Параметр порівняння	Характеристика параметра у сформованій навчальній діяльності	Характеристика параметра у несформованій навчальній діяльності
Характер спонукання навчальної діяльності	Охоче, добровільно, ініціативно, активно, захоплено, старанно, наполегливо, довільно	Неохоче, з обов'язку, під тиском, пасивно, байдуже, нестаранно, ліниво, мимовільно
Регулювання навчальних дій	Самостійно, незалежно, планомірно, наполегливо, постійно	Несамостійно, наслідуючи, непланомірно, без особливого бажання, періодично
Якість і ґрунтовність виконання навчальних дій	Сумлінно, акуратно, ґрунтовно	Халатно, неакуратно, поверхово

Отже, для проведення формувального етапу педагогічного експерименту було розроблено педагогічний, організаційний та психологічний кейси. Перший кейс містив завдання та текст *Вплив педагогічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання*. Другий кейс об'єднував у собі завдання та текст *Вплив організаційних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання*. Третій кейс містив завдання та текст *Вплив психологічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання*.

Опрацювання з учителями початкових класів трьох видів кейсів сприяло усвідомленню ними педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

2.3. Організація та аналіз результатів наукового дослідження

Педагогічне дослідження було організовано поетапно:

- перший етап – констатувальний етап педагогічного експерименту;
- другий етап – формувальний етап педагогічного експерименту.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було проведено як підготовчу роботу, яка включала розроблення матеріалів, що використовувалася на двох етапах педагогічного експерименту, так і виконано такі завдання його констатувального етапу:

1. Дослідити суть терміна *готовність*.
2. Сформулювати визначення терміна *готовність вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання*.
3. Виокремити компоненти готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.
4. З'ясувати суті термінів *критерій* та *показник*.
5. Визначити критерії та показники для кожного із компонентів готовності вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.
6. Розробити зміст анкети та визначити зміст діагностичних завдань.
7. Визначити 8 закладів освіти, вчителів який буде залучено до проведення педагогічного експерименту.
8. Об'єднати вчителів у дві групи: експериментальну та контрольну.
9. Залучити вчителів до заповнення анкет та виконання діагностичних завдань.
10. Проаналізувати відповіді вчителів на запитання анкети та результати виконання ними діагностичних завдань.
11. Виокремити інтелектуальні утруднення, які відчули вчителі, виконуючи діагностичні завдання.

12. Розробити характеристики високого, середнього та початкового рівнів сформованості готовності до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

13. Розподілити вчителів контрольної та експериментальної груп за рівнями сформованості готовності до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

14. Сформулювати висновки за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту.

Додамо, що для проведення педагогічного експерименту було залучено вчителів, які працюють в таких закладах освіти: Новопетрівський ліцей Петрівської сільської ради, Петрівський ліцей Петрівської сільської ради, Вишгородська спеціалізована школа «Сузір'я», Академічний ліцей «Інтелект» Вишгородської міської ради, Хотянівська ЗЗСО Вишгородської міської ради, Ліцей «Гелікон» №245 Оболонського району (м.Київ), Ліцей №170 Оболонського району (м.Київ), ЗЗСО №248 Деснянського району (м.Київ), загальною кількістю 8 закладів.

Отримані на констатувальному етапі педагогічного експерименту результати пояснено так:

- учителі виявляють внутрішню готовність до самореалізації на основі саморозвитку;

- володіють знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування, проте не володіють педагогічними, організаційними та психологічними особливостями здійснення комплектування;

- лише частково демонструють сформованість умінь комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням педагогічних, організаційних та психологічних особливостей здійснення комплектування.

З урахування теоретичних узагальнень з досліджуваної нами проблеми, які ми висвітлили в трьох параграфах першого розділу, результатів

анкетування вчителів контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі педагогічного експерименту було: спроектовано формувальний етап педагогічного експерименту; визначено особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання; розроблено три види кейсів, опрацювання сприяло усвідомленню вчителями педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання.

Педагогічні особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами включають в себе дотримання:

- педагогічного закону, зокрема *Закону обумовленості результатів навчання учнів характером їхньої діяльності та спілкування*, яким утверджується, що найсильніший вплив на результати навчання мають засоби, форми організації навчальної діяльності та методи взаємодії;

- педагогічних закономірностей використання засобів навчання, якими утверджується природовідповідний характер навчання (у разі використання реальних об'єктів), розвивальний компонент навчання (у разі побудови підручників як засобів навчання на діяльнісній основі); підвищення продуктивності навчання (у разі наявності інтерактивного характеру комп'ютерних засобів, що передбачає зворотний зв'язок);

- педагогічних принципів, а саме: *принципу наочності* (яким дії вчителя спрямовуються і на безпосередньо сприймання учнями об'єктів, і на розвиток у них абстрактного мислення); *принципу поєднання різних методів і засобів навчання в залежності від задач і змісту* (яким передбачено найдоцільніше поєднання різних засобів навчання, яке стає можливим у разі обізнаності вчителя з функціональними можливостями традиційних та сучасних засобів навчання та врахування умов їх використання).

Організаційні особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання включають в себе два способи:

І спосіб – комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання окремо для 1, 2, 3 та 4 класів, тобто класні кімнати

облаштовані засобами навчання з урахуванням навчального матеріалу, який учні опрацьовують у конкретному класі. Закінчивши навчання в 1 класі, учні мають змінити класну кімнату, яка облаштована засобами навчання відповідно до другого класу і т.д.

II спосіб – комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання кожним окремо взятим учителем у класній кімнаті, у якій учні будуть навчатися чотири роки. Ця класна кімната облаштовується засобами навчання, які стосуються всіх чотирьох років навчання учнів.

III спосіб – комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання з урахуванням зонування (як-от, зона відкриттів, зона новин, зона матеріалів, комунікативна зона, тематична зона, зона тиші, зона вчителя).

Психологічні особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання з урахуванням:

- візуального, аудіального і кінестетичного сприймання навчального матеріалу учнями молодшого шкільного віку;

- індивідуальних відмінностей у сформованості в учнів таких параметрів навчальної діяльності, як характер спонукання до навчальної діяльності, регулювання навчальних дій, якість і ґрунтовність виконання навчальних дій;

- сформованості в учнів певних умінь.

Після завершення опрацювання з учителями експериментальної групи трьох видів кейсів було проведено повторне діагностування, до якого залучалися вчителі як експериментальної групи, так і контрольної.

Дані таблиці 2.9 засвідчують позитивну динаміку процесу, який ми досліджували, і стосовно контрольної групи, і стосовно експериментальної. Проте динаміка зафіксованих змін різна. У вчителів експериментальної групи показники, які вказують на динаміку, суттєво вище показників динаміки вчителів контрольної групи.

Таблиця 2.9

Динаміка розподілу учителів контрольної та експериментальної груп за рівнями сформованості готовності до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання (за результатами констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту; %)

Рівні	Контрольна група		Динаміка	Експериментальна група		Динаміка
	Конста-туваний етап	Формува-льний етап		Конста-туваний етап	Форму-вальний етап	
Високий	5,2	5,4	+0,2	5,1	20,8	+15,7
Середній	46,6	57,2	+10,6	45,7	77,1	+31,4
Початковий	48,2	37,4	-10,8	49,2	2,1	-47,1

Отже, результати формувального етапу педагогічного експерименту свідчать про те, що вчителі експериментальної групи за рівнями сформованості готовності до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання значно випередили вчителів контрольної групи. Попередньо зазначене вказує на те, що комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має реалізовуватися з дотриманням педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання. Ці особливості логічно доповнюють вимоги до оснащення навчального кабінету початкової школи, які наведено в нормативному документі *Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи* (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143) таким переліком: 1) відповідність стандарту початкової освіти; 2) необхідність та достатність матеріального й методичного забезпечення освітнього процесу для повної реалізації освітніх та навчальних програм; 3) комплектність та модульність, що враховують реальні особливості закладів загальної середньої освіти та потреби учасників освітнього процесу; 4) відповідність вимогам санітарного законодавства,

пожежній та електробезпеці, вимогам охорони здоров'я здобувачів освіти і охорони праці працівників закладів загальної середньої освіти;

5) універсальність (можливість застосування навчального обладнання для вирішення комплексу завдань у освітній і позаурочній діяльності, в різних освітніх галузях, з використанням різних методик навчання тощо);

6) забезпечення ергономічного режиму роботи учасників освітнього процесу;

7) узгодженість спільного використання (змістового, функціонального, технологічного, програмного тощо).

Висновки до розділу 2

За результатами констатувального етапу педагогічного експерименту встановлено переважання середнього та початкового рівнів сформованості готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання. Отримані результати пояснюємо лише частковою обізнаністю вчителів з педагогічним інструментарієм, а саме: з педагогічним законом, педагогічними закономірностями та педагогічними принципами, які впливають на ефективність комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання. Окрім того, вчителі лише частково обізнані зі способами комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання та здійснюють цей процес без врахування індивідуальних психологічних особливостей учнів.

Для проведення формувального етапу педагогічного експерименту було розроблено кейси із завданнями та текстами, опрацювання яких сприяло усвідомленню вчителями особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, які ми упорядкували таким чином:

- педагогічні особливості (комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має здійснюватися з урахуванням педагогічного закону, педагогічних закономірностей та педагогічних принципів);

- організаційні особливості (комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання може здійснюватися змінним, сталим та зональним способами);

- психологічні особливості (комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання має враховувати візуальне, аудіальне і кінестетичне сприймання учнями навчального матеріалу; індивідуальні відмінності у сформованості в учнів параметрів навчальної діяльності (характер спонукання навчальної діяльності, регулювання навчальних дій,

якість і ґрунтовність виконання навчальних дій), а також сформованість в учнів умінь на певному рівні).

Цілеспрямоване опрацювання з учителями експериментальної групи кейсів із завданнями та текстами *Вплив педагогічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання; Вплив організаційних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання та Вплив психологічних особливостей на процес комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання* сприяло усвідомленню вчителями педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Практична реалізація розроблених нами матеріалів сприяла суттєвому підвищенню рівня готовності учителів експериментальної групи до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання порівняно з незначним підвищенням рівня готовності у вчителів контрольної групи.

ВИСНОВКИ

Перше завдання дослідження: здійснити аналіз наукових джерел з проблеми дослідження та розкрити сутність термінів *засіб*, *засіб навчання*, *навчальний кабінет початкової школи*, *комплектування*.

Результати виконання першого завдання дослідження

У результаті аналізу наукових джерел з проблеми дослідження, розкрито сутність таких термінів:

«засіб» – 1. Спеціальна дія, що дає можливість зробити щось, досягти чого-небудь; спосіб. 2. Те, що служить знаряддям в якій діяльності, справі. 3. Механізми або пристрої, що необхідні для виконання якоїсь роботи (Новий український тлумачний словник);

«засіб навчання» – це різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначенні цілі навчання (Н. Мойсеюк);

«навчальний кабінет початкової школи» – це навчальний підрозділ початкової школи, оснащений сучасними засобами навчання, у тому числі навчальним обладнанням, пристроями, методичними матеріалами, цифровим обладнанням, електронними освітніми ресурсами, меблями тощо відповідно до чинного Державного стандарту початкової школи (сформульовано нами з урахуванням змісту визначення терміна *кабінетна система навчання*, яке наведено у виданні *Енциклопедія освіти*);

«комплектування» – це дія за значенням комплектувати, складати разом, формувати комплект, забезпечувати потрібними предметами або частинами (Короткий тлумачний словник української мови).

Засоби навчання розглядаються і в широкому, і у вузькому розумінні значення слова. Широким контекстом охоплено розуміння засобів навчання як: знаряддя праці вчителя; знаряддя навчальної діяльності учнів; інструмент сприяння оптимальному поєднанню теоретичних і практичних компонентів знань; спосіб приведення сфери освіти у відповідність до рівня суспільного розвитку, зокрема до наукових та технологічних досягнень. Вузький

контекст поширюється лише на засоби навчання, які вчитель використовує для організації освітнього процесу в цілому та навчальної діяльності учнів зокрема.

Друге завдання дослідження: проаналізувати нормативну базу, теоретичне підґрунтя комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Результати виконання другого завдання дослідження

На основі аналізу нормативної бази та теоретичного підґрунтя комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання встановлено, що ідея функціонування кабінетної системи навчання спочатку реалізовувалася стосовно учнів 5-8 та 5-10 класах. Експериментальне впровадження кабінетної системи навчання було реалізовано у 70-х роках ХХ століття. Практико-методичної розробленості цей процес набув у наукових працях В. Волинського, А. Гуржій, В. Самсонова.

Починаючи з 2006 року, було розроблено нормативну базу для комплектування навчального кабінету початкової школи. У період 2006-2025рр. наказами МОН України було затверджено три переліки засобів навчання та обладнання для початкових класів:

- Базовий перелік засобів навчання та обладнання для початкових класів (Наказ МОН України від 05.04.2006р. №264);
- Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи (Наказ МОН України від 13.02.2018р. №137);
- Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи з вимогами до оснащення навчального кабінету початкової школи (Наказ МОН України від 07.02.2020р. №143), який містить вимоги до оснащення навчального кабінету початкової школи.

3. Оснащення навчального кабінету початкової школи повинно відповідати вимогам:

- стандарту початкової освіти;
- необхідності і достатності матеріального та методичного забезпечення освітнього процесу для повної реалізації освітніх та навчальних програм;
- комплектності і модульності, що враховують реальні особливості закладів загальної середньої освіти та потреби учасників освітнього процесу;
- відповідності вимогам санітарного законодавства, пожежній та електробезпеці, вимогам охорони здоров'я здобувачів освіти і охорони праці працівників закладів загальної середньої освіти;
- універсальності – можливості застосування навчального обладнання для вирішення комплексу завдань у освітній і позаурочній діяльності, в різних освітніх галузях, з використанням різних методик навчання тощо;
- забезпеченості ергономічного режиму роботи учасників освітнього процесу;
- узгодженості спільного використання (змістового, функціонального, технологічного, програмного тощо).

Починаючи з 2006 року, обладнання загального призначення включало персональний комп'ютер для вчителя, комп'ютер для учнів, мультимедійний проєктор, інтерактивну дошку. У 2018 та 2020 роках обладнання загального призначення зазнало змін спричинених інтенсивним технологічним прогресом.

За результатами дослідження практичної реалізованості комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання сформульовано висновок про активну включеність учителів у цей процес. Наповнення кабінету засобами навчання здійснюється з дотриманням вимог, визначених МОН України, сприяє опануванню змісту різних навчальних дисциплін, оскільки упорядковується відповідно до освітніх галузей та орієнтоване на створення проблемних ситуацій для розгортання навчальної діяльності.

Третє завдання дослідження: встановити актуальний стан готовності вчителів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Результати виконання третього завдання дослідження

Дослідження актуального стану комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання засвідчило часткову обізнаність учителів з(зі):

- педагогічним інструментарієм, а саме: з педагогічним законом, педагогічними закономірностями та педагогічними принципами, які впливають на ефективність комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання;

- способами комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання (змінний, сталий та зональний);

- переліком індивідуальних психологічних особливостей учнів, які слід враховувати під час комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Четверте завдання дослідження: розкрити сутність феномену «готовність вчителя початкових класів до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання», визначити критерії, показники та рівні дослідження готовності.

Результати виконання четвертого завдання дослідження

Готовність вчителів до комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання – це складне психічне утворення, яке включає в себе мотив до самореалізації на основі саморозвитку та здатність до добору засобів навчання з урахуванням відповідних знань та вмінь.

Визначено такі компоненти: мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний. Мотиваційному компоненту готовності відповідає мотиваційно-ціннісний критерій з показником вияву внутрішньої готовності до самореалізації на основі саморозвитку. Знаннєвому компоненту – знаннєво-орієнтувальний критерій з показником володіння знаннями про нормативну базу комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання, вимоги до комплектування та особливості здійснення комплектування. Діяльнісному компоненту – процесуально-діяльнісний критерій з показником

сформованості уміння комплектувати навчальний кабінет початкової школи засобами навчання з урахуванням вимог до комплектування та з дотриманням особливостей здійснення комплектування. Також виділено високий, середній та початковий рівні сформованості готовності вчителя до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання та складено відповідні характеристики цих рівнів.

П'яте завдання дослідження: визначити особливості комплектування навчальних кабінетів початкової школи засобами навчання та експериментального перевірити їх ефективність.

Результати виконання п'ятого завдання дослідження

До переліку особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання віднесено:

- педагогічні особливості (комплектуювання навчального кабінету початкової школи засобами навчання має здійснюватися з урахуванням педагогічного закону, педагогічних закономірностей та педагогічних принципів);

- організаційні особливості (комплектуювання навчального кабінету початкової школи засобами навчання може здійснюватися змінним, сталим та зональним способами);

- психологічні особливості (комплектуювання навчального кабінету початкової школи засобами навчання має враховувати візуальне, аудіальне і кінестетичне сприймання учнями навчального матеріалу; індивідуальні відмінності у сформованості в учнів параметрів навчальної діяльності (характер спонукання навчальної діяльності, регулювання навчальних дій, якість і ґрунтовність виконання навчальних дій), а також сформованість в учнів умінь на певному рівні).

Ефективність педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання було перевірено в результаті проведення формувального етапу педагогічного експерименту. Цілеспрямоване опрацювання з

учителями експериментальної групи кейсів із завданнями та текстами сприяло усвідомленню ними педагогічних, організаційних та психологічних особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Практична реалізація кейсових матеріалів сприяла суттєвому підвищенню рівнів готовності учителів експериментальної групи до комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання у порівнянні з незначним приростом рівнів готовності у вчителів контрольної групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук, І. В., Андрощук, І. П. Скрайбінг-презентація як засіб підвищення ефективності освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наук. фах. вид. 2019. Т. 72, №4. С. 67–80.
2. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник. Київ: Веселка, 1998. 334 с.
3. Бех І. Д. Принципи сучасної освіти. Педагогіка і психологія, 2005. №4, С. 5–27.
4. Бондар В. І. Дидактика. Київ: Либідь. 2005.
5. Бусел В. (Ред.). Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005.
6. Войтко В. І. (Ред.). Психологічний словник. Київ: Вища школа. 1982.
7. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ: Академія. 2001.
8. Голодюк Л. С., Мієр Т. І., Савош В. О. Біспрямованість теорії та практики використання ІКТ-супроводу пізнання учителями сутності феномену «особистісно-професійний розвиток». *Наукові записки*. Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Вип. 201. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. С. 13–16.
9. Гончаренко С. У. (Ред.). Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997.
10. Гуревич Р. С., Кобися В. М., Кобися А. П., Кізім С. С., Куцак А. В., Опушко Н. Р. Використання цифрових сервісів та інструментів у професійній підготовці майбутніх учителів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики підготовки фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2022. 64, 5–22.
11. Гуржій А. М., Волинський В. П., Самсонов В. В. Дидактичні основи створення навчального обладнання. Київ. 1999. 154 с.

12. Гуржій А. М., Коцур А. М., Волинський В. П., Самсонов В. В. Навчальне обладнання предметних кабінетів середньої загальноосвітньої школи. Київ. 2003. 174 с.
13. Державний стандарт початкової освіти. (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
14. Дідковський І. В. Ергономічні вимоги до ефективного застосування аудіовізуальних електронних засобів як автономних мультимедійних засобів навчання. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. Київ: Інститут педагогіки, 2013. С. 63–64.
15. Енциклопедія освіти. Кремень, В. Г. (Ред.). Київ: Юрінком Інтер. 2008.
16. Закон України «Про Концепцію національної програми інформатизації» (1998) № 75/98-ВР. *Голос України*, 65(1815), 10–12.
17. Закон України «Про освіту» (2017). *Голос України*, 178–179.
18. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» № 537-V (2007). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#n14>.
19. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX (2020, зі змінами 2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
20. Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ: Либідь, 2002.
21. Захарійчук М. Д. Технологія педагогічного спостереження. *Початкова школа*. 2002. №4. С. 8-10.
22. Зязюн І. А. *Філософія педагогічної дії*. Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. 2008. С. 124-125.
23. Іваницька Н. А. Критерії використання цифрових та аналогових вимірювальних приладів у системі експериментаторських завдань з розвитком змісту. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2008. Вип. 57. С. 70–73.

24. Кабінетна система у школі: зб. статей / ред. кол. С. М. Полгородник та ін. Київ. 1976. 210 с.
25. Карпова В. Л., Полюга Л. М., Худаш М. Л., Єдлінська У. Я., Гринчишин Д. Г. (Ред.). Короткий тлумачний словник української мови. Київ: Вид. центр «Просвіта». 2010. 245 с.
26. Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Марченко В. М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики: навчальний посібник. Київ, 2004. 320 с.
27. Кремень В. Г. (Ред.). Енциклопедія *освіти*. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер. 2021.
28. Кремень В. Г. (Ред.). Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер. 2008.
29. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації. Факти, роздуми, перспективи. Київ: Грамота. 2003.
30. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 2014. 188 с.
31. Малафійк І. В. *Дидактика новітньої школи*: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 632 с.
32. Малафійк І. В. *Системний підхід у теорії і практиці навчання*. Рівне: Редакційно-видавничий відділ Рівненського державного гуманітарного університету. 2004.
33. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-те видання, доповн., переробл. Київ, 2007. 656 с.
34. Мартинюк О. О. *Хмарні технології як засіб розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя фізики та учнів в умовах реформування Нової української школи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Неперервна освіта в модусах минулого, теперішнього, майбутнього». Луцьк: Вежа-Друк. 2018.
35. Мієр Т. Дидактична сутність поняття «підхід»: генеза, трактування, функціональність, ієрархізація, класифікація. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка,*

2020. №2 (12), С. 35–39.

36. Мієр Т. І. Організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів. Кіровоград: ФО-П Александрова М. В. 2016. С. 124.

37. Новий український тлумачний словник / укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник; заг. ред д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 2008. 608 с.

38. Овчарук О. В. (Ред.). Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «Подолання викликів у період карантину, спричиненого COVID-19», 2021. 108 с.

39. Оконь В. Основи проблемного навчання. Київ. 1968. 208 с.

40. Паламар С. П., Нежива Л. Л. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів на заняттях з дитячої літератури з методикою навчання / Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції: монографія / за наук. ред. канд. пед. наук С. П. Паламар. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. С. 275-297.

41. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Київ: Видавничий Дім «Слово». 2006. С. 44.

42. Підсумки обласного конкурсу «Найкращий кабінет початкових класів». URL: <https://www.soippo.edu.ua/index.php/559-pidsumki-oblasnogo-konkursu-najkrashchij-kabinet-pochatkovikh-klasiv>

43. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: СПД Кулінічев. 2007. С. 22.

44. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти №2205 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>.

45. Рябова З. В., Єльнікова, Г. В. Професійне зростання педагогів в умовах цифрової освіти. Інформаційні технології та засоби навчання, 2020. №6, (Том 80), С. 369–385.

46. Савош В. О. Тематичне ФІН-моделювання як засіб формування вміння навчатися в системі неперервної освіти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти». Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка. 2018. С. 45.
47. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота. 2012. 446 с.
48. Савчин М. В. Педагогічна психологія. Київ: Академвидав. 2007. С. 124.
49. Словник UA.
<https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
F
50. Ткачова Л. П. Аудіовізуальні електронні засоби як автономні мультимедійні засоби навчання і інтенсифікація та раціоналізація процесу навчання. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. Київ: Інститут педагогіки, 2013. С. 65–66.
51. У конкурсі на кращий кабінет початкових класів області перемогла школа Глухівщини. URL: <https://debaty.sumy.ua/news/education/u-konkursi-na-krashhiy-kabinet-pochatkovih-klasiv-oblasti-peremogla-shkola-gluhivshhini>
52. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: Академія. 2001. С. 148.
53. Цимбалару А. Д. Освітній простір у школі: дидактичні аспекти моделі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Моделі інноваційного розвитку школи». Київ: Арт Економі. 2010. С. 118.
54. Цимбалару А. Д.. Освітнє середовище і освітній простір: спільність і відмінності. Матеріали науково-практичної конференції «Засоби і технології сучасного навчального середовища». Кіровоград: Ексклюзив-Систем. 2010. С. 49.

55. Чашко Л. В., Кулинська Л. П., Волинський В. П. Застосування технічних засобів навчання в умовах кабінетної системи навчання. Київ. 1972. 47 с.

56. Чорноус О. В. Аудіовізуальні електронні засоби і реалізація принципу наочності навчання. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. Київ: Інститут педагогіки, 2013. С. 62–63.

57. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор. 2005. С. 112.

58. Шинкарук В. І. (Ред.), Бистрицький Є. К., Булатов М. О. та інші. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002.

59. Яременко В. В., Сліпушко О. М. (Уклад.). Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. (Т. 3, 927 с.). Київ: Аконіт. 1999.

60. Ярмаченко М. Д. (Ред.) Педагогічний словник. Київ: Педагогічна думка. 2001. 264 с.

61. Miyer T., Holodiuk L., Omelchuk S., Savosh V., Bondarenko H., Rudenko N., Shpitsa R. ICT as a means of implementing thematic FIN-modeling in the organization of training in institutions of higher pedagogical and adult education. AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research. 2021. Vol. 11. Issue 1. Special XVIII. P. 26–32.

62. Miyer T., Holodiuk L., Savosh V., Bondarenko H., Dubovyk S., Romanenko L., Romanenko K. Usage of information and communication technologies in foreign and ukrainian practices in continuing pedagogical education of the digital era. AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special XX. P. 35–39.

63. Miyer T., Machynska N., Bondarenko H., Rudenko N., Romanenko L., Sukhopara I, Shpitsa R. (2023). E-learning in the conditions of the information economy as a factor in the development of future teachers for the sustainable development of society. AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research. Vol. 13. Issue 1. Special XXXII. P. 13–20.

64. Miyer T., Zhurba K., Holodiuk L., Dyka N., Stetsyk S., Tretiak O., Tsybulska S. (2023). Information and information resources as social and personal values of education and of subjects of the educational process in the information era. *AD ALTA. Journal of Interdisciplinary Research*. Vol. 13. Issue 1. Special XXXII. P. 6–12.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностика спрямованості особистості на саморозвиток

Інструкція. Пропонується прочитати інструкцію на бланку та виконати завдання впродовж 8–10 хвилин.

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

Прізвище, ім'я _____ Дата _____
Клас _____ Кількість повних років _____

Інструкція. Нижче представлені описи різних дій, вчинків, переживань. Подумайте, яке ваше ставлення до того, що описано в кожному реченні, і наскільки часто ви так себе поводитесь, думаєте, відчуваєте. Для відповіді обведіть одну з трьох цифр у колонці зліва (це ваше ставлення до дії) і в колонці праворуч (частота його виконання).

№	Ставлення			Опис	Частота		
	погане ставлення, вам не подобається цей вчинок	середнє, нейтральне ставлення до вчинку	вам подобається цей вчинок		рідко поводитесь таким чином	чините так час від часу	часто поводитесь таким чином
1	1	2	3	Пробувати свої сили	1	2	3
2	1	2	3	Займатися самовихованням	1	2	3
3	1	2	3	Очікувати допомоги від оточуючих	1	2	3
4	1	2	3	Змінювати свої погляди, звички	1	2	3
5	1	2	3	Освоювати нові, незнайомі дії	1	2	3
6	1	2	3	Розраховувати на вдачу	1	2	3
7	1	2	3	Дізнаватися про свої здібності і можливості	1	2	3
8	1	2	3	Залежати від обставин	1	2	3
9	1	2	3	Добиватися поставленої мети	1	2	3
10	1	2	3	Відчувати впевненість у своїх силах	1	2	3
11	1	2	3	Відмовлятися від своїх планів, бажань	1	2	3
12	1	2	3	Шукати нові шляхи	1	2	3
13	1	2	3	Сподіватися на себе	1	2	3
14	1	2	3	Долати себе	1	2	3
15	1	2	3	Боятися помилок і невдач	1	2	3

16	1	2	3	Досягати своїх цілей всупереч труднощам і перешкодам	1	2	3
----	---	---	---	--	---	---	---

Обробка даних

1. Деякі з пунктів бланку опитувальника сформульовані таким чином, що оцінка «3» відображає високий рівень прагнення до саморозвитку (приміром, «Пробувати свої сили»), а в інших (як-от, «Боятися помилок і невдач») висока оцінка виражає відсутність зазначеного прагнення.

2. Підраховувати потрібно бали, які поставлено респондентом у лівій колонці.

У першому випадку бальні значення підраховуються відповідно до того, як вони підкреслені на бланку, тобто:

на бланку підкреслено: 1 2 3

значення для підрахунку: 1 2 3

Для пунктів, в яких висока оцінка відображає відсутність прагнення до саморозвитку, значення підраховуються у зворотному порядку:

на бланку підкреслено: 1 2 3

значення для підрахунку: 3 2 1

Такими «зворотними» пунктами є: 3, 6, 8, 11, 15.

3. Для отримання підсумкового балу значення за заповненими респондентом пунктами підсумовуються. Сумарний бал може бути підрахований за пропуску не більше 2 пунктів. Сумарний бал може варіювати в інтервалі від 10 до 48.

4. Підрахунок балів, що характеризують прояв готовності до саморозвитку в поведінці респондента. З цією метою підраховуються оцінки, поставлені респонденту в правій колонці. Бальні значення підраховуються як і в попередньому пункті. Сумарний бал може бути підрахований при пропуску респондентом не більше 2 пунктів.

5. Перемножити оцінки по відношенню і частоті. Отриманий результат ділиться на кількість заповнених респондентом пунктів. Якщо по відношенню і частоті заповнено різну кількість пунктів, то береться більше число.

При отриманні дробового числа результат округлюється до наступного цілого (наприклад, $65,1 = 66$; $65,9 = 66$).

Результат характеризує прояв схильності до саморозвитку. Оцінки можуть варіювати в інтервалі від 10 до 144 балів.

Інтерпретація даних

Отримані дані зіставляються з нормативними показниками, які наведено в таблиці.

Нормативні показники діагностики схильності до саморозвитку

Рівень	Стать / вікові групи / інтервали значень					
	Жін			Чол		
	13	14	15 – 16	13	14	15 – 16
I	120 – 144	122 – 144	114 – 144	105 – 144	111 – 144	125 – 144
II	102 – 119	101 – 121	96 – 113	82 – 104	93 – 110	108 – 123
III	84 – 101	78 – 100	78 – 95	59 – 81	75 – 92	92 – 107
IV	66 – 83	55 – 77	60 – 77	36 – 58	59 – 74	76 – 91
V	10 – 65	10 – 54	10 – 59	10 – 35	10 – 58	10 – 75

Інтерпретація рівнів

I рівень – дуже високий рівень готовності до саморозвитку. Нерідко свідчить про прагнення давати соціально бажані відповіді або про недостатню критичності по відношенню до себе.

II рівень – високий рівень готовності до саморозвитку, свідчить про відповідність соціально-психологічному нормативу.

III рівень – середній рівень. Для розуміння його психологічної характеристики необхідно проаналізувати особливості заповнення методики респондентом. Подібний результат часто пов'язаний з істотною розбіжністю між позитивним ставленням до дій з саморозвитку та їх реалізацією в поведінці. Такі респонденти переживають нестачу засобів саморозвитку.

IV рівень – низький рівень.

V рівень – дуже низький рівень.

Останні два рівня свідчать про необхідність проводити із респондентами спеціальну роботу, спонукаючи їх до саморозвитку. Разом з тим, не слід «примушувати» респондентів до роботи з саморозвитку. Важливо лише пояснювати їм значимість цього і звернути увагу на забезпечення їх засобами саморозвитку.

Додаток Б

Анкета

Шановні вчителі!

Ми проводимо дослідження особливостей комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання.

Ваші міркування, відповіді та пропозиції слугуватимуть більш ефективній організації цього процесу.

Загальні відомості

1. Стаж роботи на посаді вчителя початкових класів

2. Навчальний заклад, місце розташування (місто, село)

АНКЕТА

1. Що, на вашу думку, означає термін «засоби навчання»?

2. Які засобами навчання ви найчастіше використовуєте в роботі?

3. Що, на вашу думку, означає термін «комплектуювання навчального кабінету початкової школи засобами навчання»?

4. З чого, на вашу думку, потрібно розпочинати комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?

5. Який ви маєте власний досвід комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?

6. Які, на вашу думку, особливості комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?

7. Яких знань вам особисто бракує для ефективного комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?

8. Яких умінь вам особисто бракує для ефективного комплектування навчального кабінету початкової школи засобами навчання?

Додаток В

Скріншот тез зі збірника матеріалів І Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції: Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення (24 жовтня 2025 року, м. Київ)

СУЧАСНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ КАБІНЕТ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Богущ Марина Михайлівна,
магістрантка 2 року навчання
спеціальності «Початкова освіта»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

*Науковий керівник –
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Мієр Тетяна Іванівна*

133

Автор зосереджує увагу на законодавчій урегульованості процесу творчого комплектування вчителем навчального кабінету початкової школи засобами навчання в генезисному аспекті. Зокрема зазначає, що створення навчальних кабінетів для навчання учнів початкової школи є відносно нетривалим процесом, який набув інтенсивного розгортання на початку ХХІ століття. Починаючи з 2002 року по 2020 рік, нормативну урегульованість процесу забезпечено чотирма наказами Міністерства освіти та науки України, що містили переліки засобів навчання, які найменовано як: типовий перелік 2002 року, базовий перелік 2006 року, примірний перелік 2018 року та типовий перелік 2020 року.

Ключові слова: законодавче регулювання, учитель початкових класів, засоби навчання, навчальний кабінет початкової школи.

Комплектування навчальних кабінетів засобами навчання є процесом, що слугує впровадженню інноваційних технологій навчання та забезпечує реформування освіти в умовах трансформаційно-модернізаційних процесів, за яких значущості набуває не лише наукова обґрунтованість цих процесів, а й унормованість та практична реалізованість організації освітнього процесу в нових умовах суспільного розвитку та технологічного прогресу.

Варто наголосити на тому, що заснування навчальних кабінетів для навчання учнів початкової школи було започатковано на початку ХХІ століття і супроводжувалося розробленням нормативних документів.